

İSLÂM KÜLTÜRÜNDE ON İKİ RAKAMI

Prof.Dr.Adnan DEMİRCAN
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Number 12 in Islamic Culture

Like in other cultures, some certain numbers are considered to have special importance in Islamic Culture. Both in Jewish and Christian Cultures and in Islamic Culture as well, one of the numbers that take attention is number 12. One of the reasons that we see the usage of number 12 in Islamic Culture frequently must be the influence of Jewish and Christian Cultures over the Islamic Culture.

We have to be careful about some numbers that are being circulated in people's mind to date some occasions and to explain some numerical data. We can give the following examples in which the number 12 is used: Distances between places, number of soldiers in armies and number of whom are killed in wars.

In this article, we have studied the case to show the usage of interesting examples in the Islamic Culture along with the Jewish and Islamic Culture.

Tarih araştırmacısının, incelediği vâkianın meydana geldiği zamanı ve olayla ilgili sayısal verileri bilmesi çok önemlidir. Zira incelenen olaylar arasındaki sebep-sonuç ilişkisi, hâdisenin meydana geldiği tarihin ve olayı anlamaya yarayacak sayısal verilerin bilinmesiyle tasvir edilebilir. Tarihçi, ele aldığı hâdisenin vukû zamanını bilemezse, onu çözümleyemez. Bu sebeple olayların tarihini doğru bilmek, tarihçinin asla ihmal edemeyeceği bir ihtiyaçtır. Aslında *tarih* kelimesi, bir olayın vâdesinin tayin ve tespitini, bunun vukû anını, zaman devresini ve kronolojisini ifade eder.¹ Ayrıca orduların asker sayısı, savaş kayıpları, şehirlerin büyüklükleri ve nüfusları, medreselerin, kütübün, camilerin, hamamların v.s. yapı ve kurumların sayısını doğru bilmek, isabetli tahliller yapabilmek için büyük önem arz eder.

¹ Bk. Plessner, M.-De Vaux, Carra- Hartner, Willy, "Tarih", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, XI, 777.

İncelediği dönem için, kitaplarda yer alan bazı nakiller dışında pek kaynağı olmayan tarihçilerin işi epey zordur. Zira rivayetleri incelediğimizde birbirinden farklı ve çelişkili bilgilerin içinden çıkmak bazen imkânsız hale gelmektedir. Bu sebeple tarihçinin, rivayetlerde yer alan bilgilerin doğruluğunu sorgulamak için çeşitli yöntemlere başvurması zorunludur.

Bu makale,* bize ulaşan rivayetlerde yer alan tarihler ve sayısal verilerle ilgili farklılıkların sebeplerini anlamak ve kültürel birikimimizin, rakamsal anlatım üzerinde etkili olup olmadığını irdelemek amacıyla kaleme alınmıştır. Makalede, dinî, kültürel, sosyal, siyasî ve ekonomik nedenlerle kolektif bilince yerleşmiş rakamların, tarihlendirmede ya da tarihî olayların anlatımında etkili olabileceğini, 12, 120, 1200, 12.000 vs. sayıları bağlamında ele alacağız. Kanaatimize göre 3, 4, 7, 10, 12, 19, 40² gibi bazı rakamlar, bir çok anlatımda bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde kullanılmaktadır.³ Bu ve benzeri rakamların yaygınlık kazanmasının ve kutsanmasının farklı sebepleri bulunmakta olup sözü edilen değerlerin İslâm kültürüne, diğer medeniyetlerden ve Müslüman milletlerin İslâm'dan önceki kültürlerinden ithal edildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kaynaklarımızda 12 rakamının geçtiği her yerde, sayısal bir tahrifin mevcut olduğu iddiasında değiliz. Zira herhangi bir başka rakam için inceleme yapılsa, onlarca olayla ilgili bu rakamın kullanıldığı görülecektir. Bu sebeple tespit edebildiğimiz rakamların hepsini zikretmek yerine, makalenin iddiaları açısından önem taşıyan verilere dikkat çekeceğiz.

Harf ya da rakamlara çeşitli anlamlar yükleme anlayışı ve bazı rakamların özel anlamları olduğu inancı, Ortadoğu'daki kavimlerin birçoğunda görülmektedir.⁴ Hala dünyanın hemen her yerinde bazı sayıların iyiye ya da kötüye yorumlanması şeklindeki geleneklerin canlılığını koruduğuna sıkça rastlanmaktadır. Schimmel'in ifadesiyle, kültürel küremizde, yani Yahudi, Hristiyan ve İslâm dünyasında sayılara gösterilen ilgi, esas olarak Pisagorcuların hazırladığı temellere dayanmaktadır.⁵ İslâm dünyasında, özellikle Bâtınîler ve bazı mutasavvıflar arasında harf ya da rakamlara büyük önem atfedenler bulunmaktadır.

* "Nebevî Direniş Hicret (Beyan Yayınları, İstanbul 2000)" adlı kitabımızı hazırlarken 12'nin, bazı olaylarla bağlantılı olarak sayı veya tarih şeklinde çokça zikredildiğini gördüğümüzde bu makaleyi yazmaya karar vermiş; adı geçen çalışmamızda da konuyu ele alacağımızı ifade etmiştik (s. 184). Araya başka çalışmalar girdiği için biraz gecikmeli de olsa sözümüzü yerine getiriyoruz. Çalışmada bazı kitap CD'lerinden yararlanılmış; bu sebeple bazı kitapların birden çok basımı kullanılmıştır. Buna işaret etmek üzere müellif adının veya birden çok kitabı kullanılan müelliflerin kitaplarının kısaltmasının yanına parantez içinde numara verilerek takip eden dipnotlarda da bu numaralar gösterilmiştir.

² 40 sayısının İslâm kültüründeki yansımaları için bk. Karahan, Abdülkadir, "İslâmiyette 40 Adedi Hakkında", *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 4/3, İstanbul 1951, s. 265-273.

³ Sayılara atfedilen anlamlar ve konu hakkındaki bibliyografya için bk. Schimmel, Annemarie (2003), *Sayıların Gizemi*, Çev.: Mustafa Köpüşoğlu, 2. Basım, İstanbul 2000, s. 51-319.

⁴ "Harflerin esrarına dayanan Hurûfîlik, gerçek anlamıyla milâttan önce IV. ve III. yüzyıllardan itibaren Ortadoğu'daki Helenistik-Gnostik izler taşıyan dinlerde ortaya çıkmaya başlar." (Bozhüyük, Mehmet Emin, "Hurûf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1998, XVIII, 397-398).

⁵ Schimmel, s. 21.

Ebced⁶ ve cefre⁷ verilen değer, bu ilginin göstergesidir. Sapkın cereyanlardan sayılan Hurûfliğin de bu konuda aşırı yorumlar ortaya koyduğu bilinmektedir.⁸

Rakam ya da harflere değer atfedilmesinin önemli nedenlerinden biri, dinî anlayıştır. İnanç gereği bazı rakamlara atfedilen kutsiyet, tarihî hâdiselerin tasvirinde de öne çıkabilmektedir. Aşağıda örneklerini göreceğimiz gibi hem önceki Peygamberler, hem de Hz. Muhammed (s) için birçok olayda 12 rakamı kullanılmaktadır. Burada tahrif ihtimalinin yanı sıra zaman zaman bilinçli bir tercihin de olabileceği unutulmamalıdır. Öte yandan bazı rakamların tercihinde mezhebî bağlılığın etkili olduğu söylenebilir. Hz. Hüseyin'in öldürüldüğü 10 Muharrem tarihinin, Şiilerin zihinlerinde derin etkiler bıraktığı kesindir. Kültürel tercihler ve alışkanlıklar da bazı rakamların zihinde kalmasında önemli rol oynar. Bunun da inançla ilişkili bir boyutu olmalıdır. Ayrıca her dilde çokluğu ifade etmek amacıyla değişik formlar kullanılabilir.

12 rakamının insanların zihninde yer etmesinin çeşitli sebepleri olduğu muhakkaktır. Rakamımız, kadim Yakın Doğu'da ve Akdeniz dünyasında önemli bir yuvrlak sayıydı.⁹ Yerler arasındaki mesafelerin belirtilmesinde ve savaşlara katılan asker sayılarının ifadesinde 12.000 rakamının sık sık kullanılması, bu sayının yaklaşık bir anlam kastedilerek kullanıldığını göstermektedir. İleride örnekleri zikredileceği üzere çoğu zaman sayılması ya da bilinmesi zor olan sayısal verilerde kullanılması, bu görüşümüzü teyit etmektedir.

Kadim uygarlıkların çoğu, özellikle de Yakın Doğudakiler, on ikili sistem üzerine kurulmuştu ve yılı 12 aya bölerlerdi.¹⁰ Kur'an-ı Kerim'de de ayların sayısının 12 olduğu teyit edilmiştir.¹¹ Ayrıca burçların sayısı da aynıdır.¹² Gün

⁶ Menşei Yahudilere dayanan ebcad hesabı, İbrânilerde rakam bulunmadığı için geliştirilmiş bir sistem olup hesaplar İbrânî alfabesinde bulunan harflere değerler verilerek yapıyordu. Ebcad hesabı, daha sonra Müslümanlar tarafından çeşitli amaçlarla kullanılmıştır (Bilgi için bk. Yakıt, İsmail, *Türk İslâm Kültüründe Ebcad Hesabı ve Tarih Düşürme*, İstanbul 1992; Uzun, Mustafa, "Ebcad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, X, 68-70).

⁷ Gelecekte vukû bulacak olayları değişik metodlarla öğrettiğine inanılan Cefrin menşei ve uygulamaları hakkında bilgi için bk. Yurdagür, Metin, "Cefr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, VII, 215-218.

⁸ Geniş bilgi için bk. Aksu, Hüsamettin, "Hurûflik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1998, XVIII, 408-412.

⁹ Schimmel, s. 215.

¹⁰ Schimmel, s. 214.

¹¹ "Gökleri ve yeri yarattığı gündeki yazısına göre Allah'ın katında ayların sayısı 12'dir." (Tevbe 9/36). Bazen "bir yıl" yerine "12 ay" denilmesi, bu sayının kullanımına dair ilginç bir ayrıntıdır: Sa'd b. Hişâm, Hz. Âişe'ye Hz. Peygamber'in gece namazını sorunca, Hz. Peygamber ve Ashâb-ın, "Ey örtünüp bürünen! Birazı hariç, geceleri kalk namaz kıl." (Müzzemmil 73/1-2) ayetleri nâzil olduktan sonra 12 ay gece namazına kalktıklarını, sonra da sürenin sonunda bu durum hafifletilerek farzın ardından nâfile bir ibadet olduğunu anlatır (İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer ed-Dımaşkî (774/1372), *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Beyrut 1401, IV, 437; İbn Kesîr, *el-Fusûl fi İhtisâri Sireti'r-Resûl (s)*, Thk.: Muhammed el-İd el-Hatrâvî- Muhyiddin Mistu, Beyrut 1399, s. 279; el-Ensârî, Ebû Hafs Sirâcuddîn Ömer b. Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Abdullah (804/1401), *Gâyetu's-Sûl fi Hasâ'isi'r-Resûl (s)*, Thk.: Abdullah Bahrudîn Abdullah, Beyrut 1993, s. 89). Başka bir kaynakta nakledildiği üzere, hicretten sonra Mescid-i Nebevî'nin inşasına başlandı ve mescid tamamlanıncaya kadar Hz. Peygamber, Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evinde 12 ay kaldı (el-Halebî, Ali b. Burhânuddîn (1044/1635), *es-Siretu'l-Halebiyye fi Sireti'l-Emîni'l-Me'mûn*, Beyrut 1400, II, 251).

ise 24 (12x2) saat olup, saat kadranı 12 dilime bölünmüştür. Hey'et (astronomi) ilmiyle iştigal edenlerin ıstılahında *devr* 360 (12x30) güneş yılı, *kevr* ise 120 ay yılıdır.¹³ Bazı rivayetlere göre *karn* (asır) 120 yıldır.¹⁴

12 sayısının hesaplamalarda bazı pratik avantajları vardır. 12'nin bölenlerinin (2, 3, 4, 6, 12), 10'un bölenlerine (2, 5, 10) göre daha çok olması, günlük hayatta on ikili sistemin tercih edilmesine sebep olmuş; ancak onlu sistem de kullanılmıştır.¹⁵ On ikili sistem, pratikte sağladığı yarardan dolayı özellikle ticarî hayatta kullanılmış olmalıdır. Bunun delillerinden biri, birçok ölçü ve tartılarda on ikili sistemin tercih edilmesidir. Mesela bir düzine 12 adet, bir grosa 12 düzine, berîd mesafesi 12 mildir.¹⁶ Dânik, dirhem 1/6'sıdır; Yunanlılarda dânik, iki keçi boynuzu (harnûp) tanesi ağırlığında, dirhem ise 12 keçi boynuzu tanesi ağırlığındadır.¹⁷ Kintâr 1.200 ükiyye ya da 120 rıtl ağırlığa denktir.¹⁸ Râşid halifeler döneminden başlayarak birçok yerde 12'nin katları şeklinde cizye alınması ve zengine 48, orta halliye 24 ve fakire 12 dirhem vergi konması,¹⁹ on ikili sistemin hesaplamada sağladığı kolaylık nedeniyle olmalıdır.

Eskiden bazı ilim adamları tarafından on ikili sisteme uygun görüşler ileri sürülmüştür. Sözelimi ruh, cenine 120 gün sonra üfürülür.²⁰ Ayrıca doktorlarla müneccimlerin iddiasına göre insanın doğal yaşı 120'dir.²¹ Yazı çeşitleri ise Arapça, Himyerice, Yunanca, Farsça, Süryanice, İbranca, Rumca, Kibtice,

→ →

¹² et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Hâlid (310/922), *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, Beyrut 1405, XXX, 128; İbn Kesîr, *Tefsîr*, IV, 492.

¹³ Sıddîk b. Hasan el-Kanûcî (1307/1890), *Ebcdu'l-'Ulûmî'l-Ves'yi'l-Merkûm fî Beyâni Ahvâlî'l-'Ulûm*, Thk.: Abdulcebbâr Zekkâr, Beyrut 1978, II, 49.

¹⁴ İbn Sa'd, Muhammed (230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut 1405/1985, I, 191.

¹⁵ Bk. "Sayı Sistemleri", *AnaBritannica*, İstanbul 1990, XIX, 140.

¹⁶ er-Râzî, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdülkâdir (666/1268), *Muhtârû's-Sihâh*, Beyrut 1415/1995, s.19; ez-Zehabî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1348), *Siyeru A'lâmî'n-Nübelâ*, Thk.: Şu'ayb el-Arnâvut v.d., 2. Basım, Beyrut 1402/1982, XIX, 529.

¹⁷ el-Münâvî, Muhammed Abdurrauf (1031/1622), *et-Tevkîf 'alâ Mühimmâtî't-Te'ârif*, Thk.: Muhammed Rıdvân ed-Dâye, Beyrut- Dımaşk 1410, s. 332.

¹⁸ Râzî, s. 226.

¹⁹ Bk. el-Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb (284/897), *Tarihu'l-Ya'kûbî*, Beyrut (t.y.), II, 152; Zehebî, *Siyer*, II, 321.

²⁰ el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferah (671/1273), *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'an*, Thk.: Ahmed Abdulhalîm el-Berdûnî, 2. Basım, Kahire 1372, XII, 8; el-Hanbelî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ahmed b. Receb (795/1393), *Câmi'u'l-'Ulûm ve'l-Hikem fî Şerhi Hamsîn Hadîsen min Cevâmi'i'l-Kilem*, Beyrut 1408, s. 48, 49, 52; İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-'Askalânî eş-Şâfi'î (852/1448), *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Thk.: Muhammed Fuâd Abdulbâkî- Muhibbuddîn el-Hatîb, Beyrut 1379-, IX, 487; XI, 483, 485; ez-Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî b. Yusuf (1122/1710), *Şerhu'l-Zürkânî 'alâ Muvatta'i'l-İmâm Mâlik*, Beyrut 1411, III, 298; San'ânî, III, 201; eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (1250/1834), *Neylu'l-Evtâr min Ehâdis Seyyidi'l-Ahyâr Şerhu Münteka'l-Ahbâr*, Beyrut 1973, VII, 94.

²¹ İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed b. Haldûn el-Hadramî (808/1406), *Mukaddime*, 5. Basım, Beyrut 1984, s. 170; ayrıca bk. İbn Ebî Usaybi'a, Muvafakuddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. el-Kâsım b. Halife b. Yûnus es-Sa'dî (668/1269), *'Uyûnu'l-Enbâ' fî Tabakâtî'l-Ettibbâ'*, Thk.: Nizâr Rıza, Beyrut (t.y.), I, 290. Bu görüş, Tevrat kaynaklı olmalıdır: "Ve Rab dedi: Ruhum adam ile ebediyen çekişmeyecektir, çünkü o da ettir; bunun için onun günleri yüz yirmi yıl olacaktır." (Tekvin 6/3).

Berberice, Endülüşçe, Hintçe ve Çince olmak üzere 12'dir.²² Yer yüzünde bulunan nakibler 12'dir ve bunların sayısı, burçların sayısı kadar olup ne artar ne de eksilir.²³

Herodot, 12'den sayma birimi olarak söz eder. Ona göre Yunanlılar Asya'da 12 şehir kurmuşlar ve bu sayıyı artırmayı reddetmişlerdi; çünkü Peloponez'de yaşarlarken 12 ulusa bölünmüşlerdi.²⁴ Ünlü filozof Sokrat idam edildiğinde öğrencileri ve öğrencilerinin sayısı 12.000 kişiydi.²⁵ Hipokrat'ın 12 talebesinin olduğu, onların sayısını eksiltmediği ve sayılarını ancak birisinin ölümü halinde artırdığı söylenir.²⁶ Etrüsk* kültüründe tanrılar, kahramanlar ve önemli şahsiyetler on ikili gruplar halindedir.²⁷ Kadim Çin'de Jüpiter'in her 12 yılda bir tamamlanan turu törenlerle kutlanırdı. Çin'de semavî kutuptaki tahtında oturan yaşlı Yüce Tanrı'nın, mite göre üç oğlu, dört karısı ve 12 kahyası vardı. Ayrıca insanların bağırsaklarının 12 kısımdan meydana geldiğine inanılırdı.²⁸ Kaynaklarımızda 12'nin İran kültüründe yer aldığını gösteren rivayetler mevcuttur: İran hükümdarı Kısra Perviz (Ebrevîz)'in sarayında 12.000 hanımı ve cariyesi²⁹ ya da 12.000 cariyesi³⁰ bulunmaktadır. Mânî'ye 12 yaşındayken vahiy gelmiştir.³¹

Yahudilik ve Hıristiyanlıkta 12 sayısı İslâm kültüründekinden daha yaygındır.³² Kitab-ı Mukaddes'te -ve Kurân-ı Kerîm'de- yer alan Yahudi tarihine ilişkin bazı kıssalarda 12 sayısı geçtiği gibi, İslâm kaynaklarında yer alan İsrailiyât kökenli birçok rivayette de 12 rakamı zikredilmektedir.

Fizikötesi varlıklar hakkında verilen bilgilerde ve kıyamet âlâmetlerinin tasvirlerinde 12 rakamının kullanıldığına tesadüf etmekteyiz: "*Ruh (Cebrâil) ve*

²² Kâtib Çelebi, Mustafa b. Abdullah el-Kostantînî er-Rûmî el-Hanefî (1067/1657), *Keşfu'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, Beyrut 1413/1992, I, 708; İbn Şâhîn, Abdülbâsit b. Halîl (920/1514), *Gâyetu's-Sûl fi Sireti'r-Resûl*, Thk.: Muhammed Kemâluddîn 'İzzuddîn Ali, Beyrut 1988, s. 137; İbn Halikân, Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (681/1282), *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâ'u Ebnâ'i'z-Zamân*, Thk.: İhsân Abbâs, Beyrut 1968, III, 344; Zehebî, *Siyer*, XVII, 319.

²³ Münâvî, *Tevkîf*, s. 708.

²⁴ Schimmel, s. 219.

²⁵ İbn Ebî Usaybi'a, s. 75.

²⁶ İbn Ebî Usaybi'a, s. 56.

* İtalya'da kuzeyde Arno, güneyde Tiber ırmakları arasındaki Etruria bölgesinde yaşamış eski bir halktır. Uygarlıklarının doruğuna M.Ö. VI. yüzyılda ulaşan Etrüsklerin kültürlerinin bir çok özelliği, onlardan sonra yarımadaya hâkim olan Romalılarca da benimsenmiştir ("Etrüskler", *AnaBritannica*, İstanbul 1988, VIII, 354).

²⁷ Schimmel, s. 214.

²⁸ Schimmel, s. 219.

²⁹ et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Hâlid (310/922), *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut 1407, I, 484; ayrıca bk. İbnu'l-Esîr, 'İzzuddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerîm b. Abdülvâhid eş-Şeybânî (630/1232), *el-Kâmil fi't-Târih*, Beyrut 1415/1995 (2), I, 381.

³⁰ el-Mâveridî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb (429/1058), *A'lâmu'n-Nübüvve*, Beyrut 1987, s. 262.

³¹ İbnu'n-Nedîm, Ebu'l-Ferac Muhammed b. İshâk (385/995), *el-Fihrist*, Beyrut 1398/1978, s. 456.

³² Bk. Schimmel, s. 221.

meleklerin dizi dizi durdukları gün, Rahmân olan Allah'ın izni olmadan kimse konuşamayacaktır..." (Nebe' 78/38) ayetinin tefsiriyle ilgili olarak nakledilen bir rivayette, ayette sözü edilen Rûh, dördüncü semadadır; o göklerden, dağlardan ve meleklerden daha büyüktür. Her gün 12.000 tespihte bulunur; Yüce Allah her tespihinden, kıyamet günü tek başına bir saf halinde huzura gelecek olan bir melek yaratır.³³ Güneş batıdan doğduktan sonra insanlık, varlığını 120 yıl daha devam ettirecektir.³⁴ Haşirden önce 40 gün yağmur yağacak ve bütün dünyayı 12 zira yüksekliğinde su kaplayacak; ardından da Yüce Allah cesetlere dirilmelerini emredecektir.³⁵ Bir hadiste Hz.Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmektedir: "Şu altısı Kıyamet alametlerindendir: Benim ölümüm, Beyt-i Makdis'in fethi, koyunları kırpan kişinin kırpması gibi insanları alan bir ölüm, her müslümanın evine giren bir fitne, 1.000 dinar verilen bir kişinin o parayı küçümsemesi, her biri 12.000 askerden meydana gelen 80 birlikle Rumların üzerine gidilerek savaş yapılması."³⁶

Yaratılıştan başlayarak İslâm öncesi insanlık serüvenine ilişkin anlatımlarda 12 sayısının İslâm kaynaklarında da kullanılması, Yahudi kültüründeki kutsamadan beslenmiş olmalıdır: Hz.Adem, çamurdan (tîn)³⁷ yaratılarak bu halde 40 yıl, şekillenmiş kara balçık (min hamein mesnûn) halinde 40 yıl ve kuru çamur (salsâl)³⁸ halinde 40 yıl kaldıktan sonra yaratılışı 120 yılda tamamlanmıştır.³⁹ Hz.Âdem, 120 yaşındayken Hz.Şit doğmuştur.⁴⁰ Hz.Nuh 480 (12x40) yaşında peygamber olmuş; halkını 120 yıl dine davet ettikten sonra gemiyi inşa etmiştir.⁴¹ Eşi Sara hâmile kaldığında 120 yaşında⁴² olan Hz.İbrahim, aynı yaşta sünnet olmuştur.⁴³

Yahudilerin atası Hz.Ya'kûb'un 12 oğlu vardı.⁴⁴ Bunların her birinden bir

³³ Taberî, *Tefsîr*, XXX, 22; İbn Kesîr, *Tefsîr*, IV, 466; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer ed-Dimaşkî (774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebetu'l-Ma'ârif, Beyrut (t.y.) (2), I, 43.

³⁴ Kurtubî, VII, 148.

³⁵ İbn Kesîr, *Tefsîr*, II, 148.

³⁶ İbn Kesîr, *Bidâye* (2), VI, 202.

³⁷ A'râf 7/12; Secde 32/7; Sâd 38/71, 76.

³⁸ "Andolsun biz insanı, (pişmiş) kuru bir çamurdan (salsâl), şekillenmiş kara balçıktan (min hamein mesnûn) yarattık." (Hicr 15/26). "Hani Rabbin meleklerle demişti ki: "Ben kupkuru bir çamurdan (salsâl), şekillenmiş kara balçıktan (min hamein mesnûn) bir insan yaratacağım." (Hicr 15/28). "(İblis): Ben kuru bir çamurdan (salsâl), şekillenmiş kara balçıktan (min hamein mesnûn) yarattığın bir insana secde edecek değilim, dedi." (Hicr 15/33).

³⁹ Kurtubî, XIX, 119.

⁴⁰ İbnu'l-Esîr (2), I, 43.

⁴¹ İbn Sa'd, I, 40; Taberî, *Târîh*, I, 109, 112.

⁴² el-Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah (405/1014), *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, Thk.: Mustafa Abdülkâdir 'Atâ, Beyrut 1411/1990, II, 606; Kurtubî, IX, 70.

⁴³ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed el-Kûfî (235/849), *el-Kitâbu'l-Musannaf fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, Thk.: Kemâl Yusuf el-Hût, Riyad 1409, V, 317; İbn Abdilberr, Yusuf b. Abdullah b. Muhammed en-Neme'rî (463/1071), *et-Temhîd li-mâ fi'l-Muvatta' mine'l-Me'âni ve'l-Esânîd*, Thk.: Mustafa b. Ahmed el-Alevî, Muhammed Abdulkebir el-Bekrî, Mağrib 1387, XXIII, 137; Kurtubî, II, 98, 99; İbn Hacer, *Feth*, VI, 391; X, 342; XI, 89; el-Münâvî, Muhammed Abdurrauf (1031/1622), *Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr*, Mısır 1356, I, 207.

⁴⁴ Tekvin 35/23-26; 37/9; Çıkış 1/1-5; Yûsuf 12/4; Ya'kûbî, I, 31; Taberî, *Tefsîr*, I, 307, 568, *Dipnot devamı →*

Yahudi kabilesi gelmektedir.⁴⁵ Bununla birlikte İsrail kabilelerinin tarihsel olarak hiçbir zaman 12 olmadığı da söylenmektedir.⁴⁶ Ya'kûb'un oğullarından Yusuf hariç her birinin 12 oğlu, onun ise bir eksiğiyle 11 oğlu olmuş;⁴⁷ ve Hz.Yusuf, 120 yıl yaşamıştır.⁴⁸

Hız.Musa, Mısır'da Firavun'la mücadele ederken sihirbazlarla bir yarışma yapmaları gündeme gelmişti. Hız.Musa'ya karşı toplanan Firavun'un sihirbazlarının sayısı hakkında zikredilen birbirleriyle telif edilmesi mümkün olmayan rakamlar arasında 12.000 sayısı da mevcuttur.⁴⁹ Bir rivayete göre Firavun zamanında Mısır'da, 12 başkan sihirbaz, her bir başkanın emrinde 20 arif, her arifin emrinde 1.000 sihirbaz olmak üzere toplam 240.252 sihirbaz mevcuttu.⁵⁰ Hız.Musa, Yahudileri Kızıldeniz'den geçirirken her bir kabîle için bir yol olmak üzere denizde 12 yol açılmış;⁵¹ her yoldan Ya'kûb'un evladından 12.000 kişi yürümüştür.⁵² Yahudilerin Mısır'dan göçü sırasında konakladıkları yerlerden biri olan Elim'de 12 su kaynağı vardı.⁵³ Hız.Musa'nın asasını kayaya vurmasıyla mucizevî bir şekilde 12 pınar fışkırmış ve kabîlelerin her biri kendi pınarından içmiştir.⁵⁴ Allah Teala, İsrail oğullarından misak alıp onlara 12 nakib göndermiş;⁵⁵ Hız.Musa, Yahudileri Eriha şehrinin yakınlarına götürdüğünde gözcülük yapmaları amacıyla her kabileden bir kişi olmak üzere 12 casus⁵⁶ veya 12 nakib⁵⁷ görevlendirmiştir. Rabbin emriyle Harun için hazırlanan elbisenin omuzluklarına iki akik taşı konmuş ve her birine altışar olmak üzere 12 Yahudi

→ →

XIII, 7; Taberî, *Târîh*, I, 191, 210, 214; İbnü'l-Esîr (2), I, 96, 112, 114; İbn Kesîr, *Tefsîr*, II, 484; İbn Kesîr, *Bidâye* (2), I, 198, 211.

⁴⁵ *Tekvin* 49/28; *Sayılar* 1/20-44; Taberî, *Tefsîr*, I, 307, 568.

⁴⁶ Schimmel, s. 215.

⁴⁷ Taberî, *Tefsîr*, XII, 187, 188.

⁴⁸ Taberî, *Târîh*, I, 219; el-Makdisî, Mutahhir b. Tâhir (355/96'dan sonra), *el-Bed' ve't-Târîh*, Kahire (t.y.), IV, 74; Kurtubî, IX, 265. Halbuki Tevrat'a göre Yusuf 110 yıl yaşamıştır (*Tekvin* 50/22, 26; ayrıca bk. Taberî, *Târîh*, I, 219).

⁴⁹ Sihirbazların sayısı hakkında yukarıda verdiğimiz rakamdan başka 70, 1.000, 15.000, 80.000 rakamları da zikredilmektedir (Taberî, *Tefsîr*, IX, 19).

⁵⁰ İbn Tağrıberdî, Cemâluddin Ebu'l-Mehâsin Yusuf b. Tağrıberdî el-Atâbekî (874/1470), *en-Nücûmu'z-Zâhire fî Mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, Mısır (t.y.), I, 42.

⁵¹ Taberî, *Tefsîr*, I, 275, 277, 278; XIX, 76, 80; Taberî, *Târîh*, I, 246; İbnü'l-Esîr (2), I, 144; İbn Kesîr, *Tefsîr*, II, 431; III, 337, 338.

⁵² İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (597/1200), *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, Thk.: Muhammed Abdülkâdir 'Atâ, Mustafa Abdülkâdir 'Atâ, Beyrut 1412/1992, I, 349.

⁵³ *Sayılar* 33/9.

⁵⁴ *Bakara* 2/60; *A'râf* 7/160; ayrıca bk. İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (218/833), *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Thk.: Taha Abdurraûf Sa'd, Beyrut 1411 (2), III, 71; Taberî, *Tefsîr*, I, 296, 297, 306, 307, 308; VI, 182; VII, 312; IX, 88, 89; Taberî, *Târîh*, I, 251, 254; İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 98, 101, 102; II, 165; İbn Kesîr, *Bidâye* (2), I, 282, 306; VI, 280; Yâkût el-Hamevî, Şihâbuddin Ebû Abdullah Yâkût b. Abdullah (626/1229), *Mu'cemu'l-Buldân*, Beyrut 1986, V, 346.

⁵⁵ *Mâide* 5/12; ayrıca bk. Taberî, *Tefsîr*, VI, 148; Makdisî, III, 88; İbn Kesîr, *Tefsîr*, II, 33.

⁵⁶ Taberî, *Tefsîr*, VI, 174, 179; İbn Kesîr, *Tefsîr*, II, 39. Hız.Musa'nın Kenan diyarına gönderdiği casuslar için bk. *Sayılar* 13/1-16; *Tensiye* 1/23.

⁵⁷ Taberî, *Tefsîr*, VI, 148-149, 154, 174, 177, 180; Taberî, *Târîh*, I, 253; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, 351; İbnü'l-Esîr (2), I, 149. *Mâide* 5/12'nin bu olayla ilgili olduğu naklediliyor.

kabilesinin adı yazılmıştır.⁵⁸ Hz.Musa, Midyanîlere karşı her sıpttan 1.000 kişi olmak üzere 12.000 kişilik bir ordu göndermiştir.⁵⁹ Nihayet Hz.Musa 120 yaşında ölmüştür.⁶⁰

Rab, Yeşu b. Nûn'a Erden Irmağını geçerken, her sıpttan bir adam olmak üzere 12 kişinin ırmağın ortasından 12 taş kaldırmasını emretmiştir.⁶¹ Yeşu b. Nûn, altı aylık kuşatmadan sonra Eriha'yı ele geçirmiş ve şehir sakini erkek ve kadınlardan 12.000 kişi öldürmüştür;⁶² muhasara edildikten sonra ele geçirilen Ay şehrinin sayıları 12.000 olan bütün ahalisi de öldürülmüştür.⁶³ Yeşu öldüğünde 110 veya 120 yaşındadır.⁶⁴ Daha sonra ortaya çıkan Yahudi liderlerinden olan Gidyon, Midyanilerle yaptığı savaşta onlardan eli kılıç tutan 120.000 kişi öldürülmüştür.⁶⁵

Hz.Dâvûd'a karşı ayaklanan oğlu Avşalom'un adamlarından Ahitofel, 12.000 kişilik bir ordu hazırlayıp Dâvûd'a saldırmasına izin vermesini istedi.⁶⁶ Hârûn oğulları tapınakta görevlendirilmek üzere Dâvûd tarafından 24 (12x2) boya ayrıldı.⁶⁷ Dâvûd zamanında ezgici olarak görevlendirilenler de 24 boya ayrılıp görev sıraları kurayla belirlenen boyların her birinden 12 kişi belirlendi.⁶⁸ Böylece Rabb'e ezgi okumak için eğitilmiş Levililerin toplamı 288 (24x12) kişiydi.⁶⁹ Dâvûd'a hizmet eden İsrail oğulları, her biri 24.000 kişiden oluşan 12 birliğe ayrılmıştı. Her birlik bir ay görev yapıyor; böylece yıl boyunca her konuda Kral'a hizmet ediyorlardı.⁷⁰ Hz.Dâvûd 120 yaşında vefat etti.⁷¹

Hz.Dâvûd'un oğlu Hz.Süleyman'ın ordusunun asker sayısı 12.000'dir.⁷² Süleyman'ın İsrail'de 12 bölge valisi,⁷³ savaş arabalarının atları için 40.000 ahır ve 12.000 atlısı,⁷⁴ 1400 savaş arabası ve 12.000 atı vardır.⁷⁵ Yaptırdığı havuz, her yönde üç tane olmak üzere 12 boğa heykeli üzerine oturmakta,⁷⁶

⁵⁸ Çıkış 28/9-12; 39/14.

⁵⁹ Sayılar 31/4-5.

⁶⁰ Tesniye 34/7; Ya'kûbî, I, 45; Taberî, Târih, I, 231, 256; İbnu'l-Cevzî, Muntazam, I, 376; Kurtubî, VI, 133; İbn Hacer, Feth, VI, 442 .

⁶¹ Yeşu 4/1-5.

⁶² İbn Kesîr, Bidâye (2), I, 323.

⁶³ Yeşu 8/25.

⁶⁴ İbnu'l-Cevzî, Muntazam, I, 379. Kitâb-ı Mukaddes'te Yeşu'nun 110 yaşında öldüğü yazılıdır (Yeşu 24/29).

⁶⁵ Hâkimler 8/10.

⁶⁶ 2. Samuel 17/1.

⁶⁷ 1. Tarihler 24/7-19.

⁶⁸ 1. Tarihler 25/9-31.

⁶⁹ 1. Tarihler 25/7.

⁷⁰ 1. Tarihler 27/1-15.

⁷¹ Ya'kûbî, I, 56.

⁷² İbn Haldûn, s. 11.

⁷³ 1. Krallar 4/7.

⁷⁴ 1. Krallar 4/26.

⁷⁵ 1. Krallar 10/26.

⁷⁶ 1. Krallar 7/25, 44.

yaptırdığı tahtın altı basamağının iki yanında 12 aslan heykeli bulunmaktadır.⁷⁷ İnşa ettirdiği tapınağı Rabb'e adarken 22.000 sığır ve 120.000 davar kurban etmiştir.⁷⁸ Sur kralı Hiram, Hz.Süleyman'a mâbedi ve sarayını yaptırırken 120 talant (yaklaşık 4.1 ton) altın göndermiştir.⁷⁹ Hz.Süleyman'ın yanına giden Saba Kraliçesi Belkis'in emrinde 12.000 melik, bunların da her birinin emrinde 100.000 asker bulunuyordu.⁸⁰ Kraliçenin getirdiği hediyeler arasında 120 talant altın vardır.⁸¹ Yüce Allah, Belkis'in kavmine daha önce 12.000 peygamber göndermişti.⁸² Muhammed b. İshak'ın, Vehb b. Münebbih'ten naklettiğine göre Yemenlilere 13 peygamber gönderilmiştir. Süddî ise 12.000 peygamber gönderildiğini iddia etmiştir.⁸³ Hz.Süleyman'ın iktidarının son zamanlarında ayaklanacak olan Yarovam ile görüşen Şilolu Peygamber Ahiya, üzerindeki elbiseyi 12 parçaya ayırıp, -Rabbin on oymağı Süleyman'dan alıp ona vereceğini bildirdiğini söyleyerek- on parçasını Yarovam'a vermiştir.⁸⁴

Yahudi kültüründe birçok olayla ilişkili olarak zikredilen 12 rakamı, Hristiyan alegorilerinde de önemli rol oynar.⁸⁵ Hz.İsa'nın havarilerinin sayısı 12'dir.⁸⁶

⁷⁷ 1. Krallar 10/20.

⁷⁸ 1. Krallar 8/63.

⁷⁹ 1. Krallar 9/14.

⁸⁰ Taberî, *Tefsîr*, XIX, 154; İbn Kesîr, *Tefsîr*, III, 361; ayrıca bk. Taberî, *Tefsîr*, XIX, 160; Taberî, *Târîh*, I, 292; İbn Kesîr, *Tefsîr*, III, 364. Yukandaki rakamlara göre Belkis'la birlikte 1.200.000.000 (bir milyar iki yüz milyon) askerin bulunması gerekir ki, bu sayıda insanı o gün bir arada düşünmek mümkün değildir.

⁸¹ 1. Krallar 10/10.

⁸² İbn Kesîr, *Tefsîr*, III, 533.

⁸³ İbn Kesîr, *Bidâye* (2), II, 159.

⁸⁴ 1. Krallar 11/30-31.

⁸⁵ Schimmel, s. 215. Biraz uzunca da olsa 12 sayısının kullanıldığı yerleri çarpıcı bir şekilde gösterdiği için Yeni Ahid'in Yuhanna'nın Vahyi bölümünden aşağıdaki pasajları nakletmek istiyoruz: "Ve kendilerinde son yedi bela ile dolu yedi tas olan yedi melekten biri geldi; ve benimle söyleşip dedi: Buraya gel, Kuzunun zevcesi olan gelini sana göstereceğim. Ve beni Ruhta büyük ve yüksek bir dağa götürdü, ve bana mukaddes şehri, Yerusâlim'i, gökün içinden, Allah'tan inmekte gösterdi; onda Allah'ın izzeti vardı; onun nuru billurlaşan yeşim taşı gibi çok kıymetli taşla benzerdi; büyük ve yüksek duvarı, 12 kapısı ve kapılarda 12 melek vardı; ve kapılar üzerine yazılmış adlar vardı; bunlar İsrail oğullarının 12 sıptının adlarıdır; şarktan üç kapı, ve şimalden üç kapı, ve cenuptan üç kapı, ve garptan üç kapı vardı. Ve şehir duvarının 12 temeli, ve onların üzerinde Kuzunun 12 resulünün 12 adı vardır. Ve şehir dört köşeli olup onun uzunluğu genişliği kadardır. Ve şehri kamışla ölçtü, 12 bin ok atımı idi; onun uzunluğu ve genişliği ve yüksekliği müsavidir. Ve onun duvarını ölçtü; insan ölçüsüne göre yüz kırk dört (12x12) arşındı. Ve duvarın yapısı yeşim, ve şehir saf cama benzer saf altındı. Şehir duvarının temelleri her nevi kıymetli taşlarla bezenmişti. Birinci temel yeşim, ikinci safir, üçüncüsü alaca akik, dördüncüsü zümrüt, beşincisi beyaz akik, altıncısı kırmızı akik, yedincisi sarı yakut, sekizincisi gök zümrüt, dokuzuncusu zebrecet, 10. sarıca zümrüt, 11. gök yakut, 12. mor yakuttu. Ve 12 kapı 12 inci, kapıların her biri bir inciden idi; ve şehrin sokağı şeffaf cam gibi saf altındı." (Yuhannanın Vahyi, 21/9-21). "Bundan sonra yer üzerine, ve deniz üzerine, ve her hangi bir ağaç üzerine yel esmesin diye, yerin dört yelini tutarak, yerin dört köşesi üzerinde duran dört melek gördüm. Ve hay olan Allah'ın mührü kendisinde olarak, şarktan çıkan başka bir melek gördüm; ve yere ve denize zarar etmek kendilerine verilmiş olan dört meleğe büyük sesle çağırıp dedi: Biz ahnları üzerine Allahımızın kullarını mühürleyinceye kadar, yere ve denize ve ağaçlara zarar etmeyin. Ve mühürlenmiş olanların sayısını işittim; İsrail oğullarının her sıptından, yüz kırk dört bin (12.000x12) mühürlenmişti; Ruben sıptından 12.000, Gad sıptından 12.000, Aşer sıptından

Dipnot devamı →

Yüce Allah, göğe yükseltmek istediği zaman Hz.İsa, bir evde toplanmış olan 12 arkadaşının yanına gitmiş ve “Sizin aranızda bana inandıktan sonra 12 defa inkâr edecek vardır.” demiştir.⁸⁷

Arapların atası kabul edilen Hz.İsmail'in 12 oğlu olmuştur.⁸⁸ Ayrıca Allah Teâla Hz.İbrahim'e oğlu İsmail'in soyundan 12 yüce kişinin geleceğini bildirmiş-tir⁸⁹ ki İbn Kesîr'in anlattığına göre bu kişiler 12 râşid halifedir.⁹⁰

Yahudi kabîlelerinin sayısı 12 olduğuna göre Hz.Muhammed'in kabîlesi de onlardan aşağı kalmayarak bu mübarek rakamdan yararlanmalıdır: Kureyş kabîlesi Mekke'de, Kâbe civarında yaşayan 12 batından (soy) meydana gelmektedir.⁹¹ Böylece Kureyş'in, sâir Arap kabîlelerine karşı üstünlük iddiası pekiştirilmektedir. Dahası Kureyş'in vatanında bulunan ve Müslümanlarca mübarek sayılan Zemzem suyunun 12 adı vardır.⁹² Kâbe'yi yıkmak için Mekke'ye saldıran Ebrehe'nin ordusunda Mahmûd adlı büyük filden başka sekiz ya da 12 fil bulunmaktadır.⁹³

Hız.Peygamber'in dedesi Abdulmuttalib'in 12 oğlu vardır.⁹⁴ Abbasîlerin de-

→ →

12.000, Naftali sıptından 12.000, Manasse sıptından 12.000, Şimeon sıptından 12.000, Levi sıptından 12.000, İssakar sıptından 12.000, Zebulun sıptından 12.000, Yusuf sıptından 12.000, Benyamin sıptından 12.000 mühürlenmişti.” Yuhannanın Vahyi 7/1-8. Yuhannanın Vahyinde Sion dağındaki Hz.İsa için şöyle bir tasvir mevcuttur: “Ve gördüm, ve işte, Kuzu, Sion dağı üzerinde durmakta ve onunla beraber alınları üzerinde onun ismi, ve Babasının ismi yazılmış olan 144.000 (12000x12) kişi vardı.” (Yuhannanın Vahyi 14/1). Başka tasvirler için bk. Yuhannanın Vahyi 12/1, 22/1-2.

⁸⁶ Matta, 10/1-5; 26/14, 47; Markos, 3/15; 4/10; 9/35; 10/32; 11/11; 14/10, 17, 20, 43; Luka, 9/1, 18/31; 22/3; 47; Yuhanna, 6/67; 20/24; Resullerin İşleri, 6/2; Pavlusun Korintoslulara Birinci Mektubu, 15/5; ayrıca bk. İbn Sa'd, I, 53.

⁸⁷ Taberî, Tefsîr, XXVIII, 92; İbn Kesîr, Tefsîr, IV, 363; İbn Kesîr, Bidâye (2), II, 92; ayrıca bk. İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-'Askalânî eş-Şâfi'i (852/1448), el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe, Thk.: Ali Muhammed el-Becâvî, Beyrut 1412/1992, IV, 766.

⁸⁸ Tekvîn 17/20; 25/13-16; İbn Hişâm (2), I, 110; İbn Sa'd, I, 51; Ya'kûbî, I, 222; el-Fâkihî, Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. el-Abbâs, (278/891-892?), Ahbâru Mekke fi Kadîmi'd-Dehr ve Hadîsih, Thk.: Abdülmelik Abdullah Düheys, 2. Basım, Beyrut 1414, V, 133; Taberî, Târih, I, 189; İbnu'l-Cevzî, Muntazam, I, 304; İbnu'l-Esir (2), I, 95.

⁸⁹ İbn Kesîr, Bidâye (2), I, 153, 162.

⁹⁰ İbn Kesîr, Bidâye (2), I, 153.

⁹¹ Bk. Günaltay, Şemseddin (1961), “İslâm'dan Önce Araplar Arasında Kadının Durumu, Âile ve Türlü Nikah Şekilleri”, Yayına Haz.: Cem Zorlu, Marife, 1/3, Konya 2002, s. 190; Câbirî, Muhammed Âbid, İslâm'da Siyasal Akıl, Çev.: Vecdi Akyüz, İstanbul 1997, s. 153. Kureyş'in boylarının sayısının bu kadar olmadığı küçük bir incelemede anlaşılabilir. Burada esas olan, çıkarmak istediğiniz rakama göre bir sayım yapmanızdır. Mekke civarında oturan kabîleleri (Kureyşu'z-Zevâhir) de dahil ederseniz sayı farklı çıkacak; onları göz ardı ederseniz sayı daha farklı çıkacaktır. Ayrıca bu kabîlelerin bir anda ortaya çıkmadığı, zamanla kabîle içi bölünmelerle doğdukları hatırlanırsa kabîle sayısı ile ilgili rakamların zamana göre değişken olduğu görülecektir.

⁹² İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem el-İfrîkî el-Mısıri (711/1311), Lisânu'l-'Arab, Dâru Sâdir, Beyrut (t.y.), XII, 275.

⁹³ İbn Kesîr, Tefsîr, IV, 550.

⁹⁴ İbn Sa'd, I, 92. Hız.Peygamber'in 12 amcası olduğunu söyleyenler de mevcuttur (İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemâlüddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemerî (463/1071), el-İsti'âb fi Ma'rifeti'l-Ashâb, Thk.: Ali Muhammed el-Becâvî, Beyrut 1412, I, 370; es-Süheylî, Abdurrahman b. Abdülmelik el-Has'amî (581/1185), er-Ravdu'l-Ünf fi Tefsîri's-Sireti'n-Nebeviyye Dipnot devamı →

desi olan Hz.Peygamber'in amcalarından Abbâs'ın da 12 oğlu olmuştur.⁹⁵ Abdulmuttalib'in vefat yaşıyla ilgili farklı rivayetler bulunmakla birlikte bir görüşe göre öldüğünde 120 yaşındaydı.⁹⁶

Hız.Peygamber'in hayatında 12 rakamına doğum tarihiyle ilgili rivayetlerden başlayarak tesadüf etmekteyiz. Kaynaklarda Hız.Peygamber'in doğum tarihi ve günü olarak muhtelif tarihler zikredilir.⁹⁷ Birçok tarihin yanı sıra bazı kaynaklarda 12 Rebülevvel Pazartesi⁹⁸ ya da 12 Ramazan Cuma⁹⁹ günü doğduğu rivayet edilmektedir.¹⁰⁰ Amcası Ebû Tâlib Hız.Peygamber'i beraberinde Şam'a götürdüğünde yaşı, 12 yıl 2 ay 10 gündür.¹⁰¹

Peygamberlikten sonraki olaylarda da 12 sayısının sık sık geçtiğini görüyo-
→ →

İbn Hişâm, Thk.: Mecdî Mansûr eş-Şürâ, Beyrut 1418/1997, I, 275; Halebî, III, 400). Bu durumda Abdullah'la beraber sayıları 13 olmaktadır. Hız.Peygamber'in amcalarının sayısı hakkında farklı rakamlar da vardır (İbn Abdilber, *İsti'âb*, I, 370; İbnü'l-İmâd, Ebu'l-Felâh Abdulhayy b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî (1089/1679), *Şezerâtü'z-Zeheb*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut (t.y.), I, 11)..

⁹⁵ Makdisî, V, 7, 105.

⁹⁶ Ya'kübî, II, 13; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, II, 282.

⁹⁷ Hız.Peygamber'in Fil yılında doğduğuna dair pek çok rivayet mevcuttur. İlk kaynaklardan bazıları gün ve ay zikretmeden Fil yılında doğduğunu nakletmektedir (Halife b. Hayyât, Ebû Ömer el-Leysî el-'Ufurî (240/854), *Târîh*, Thk.: Süheyl Zekkâr, Beyrut 1414/1993 (1), s. 26). Bazıları ise Fil yılında Pazartesi günü doğduğunu söyler (İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb (245/859), *Kitabu'l-Muhabber*, Nşr.: Eliza Lichtenstäter, Beyrut (t.y.) [H. 1361 Haydarabad basımından ofset], s. 10. İbn Habîb başka bir yerde 2 Rebülevvel tarihini vermiştir). Musa b. 'Ukbe'nin bir rivayetine göre Hız.Peygamber Fil yılından 30 sene sonra doğmuştur (Halife b. Hayyât (1), s. 27). Ebu Zekerriya el-'Aclânî, Hız.Peygamber'in Fil yılından 40 yıl sonra doğduğunu söyler (Halife b. Hayyât (1), s. 27). el-Kelbî'nin naklettiği İbn Abbas rivayetine göre ise Hız.Peygamber, Fil yılından 15 sene önce Pazartesi günü dünyaya gelmiştir (Halife b. Hayyât (1), s. 27). Ancak kabul gören görüş Fil yılında doğduğu şeklindedir (Halife b. Hayyât (1), s. 27). Hız.Peygamber'in, 590 yılında doğduğunu -kanaatimizce yeterli olmayan delillerle- ileri süren bir çalışma yapılmıştır (İsmail Hamî Danışmend'in "*Mevlid-i Saadet Araştırması*" adındaki bu çalışması, Ergun Göze'nin *Mukayeseli İslam Tarihi* (Köşebaş Yayınları, İstanbul 1971) adıyla yayımladığı kitabının 94-277 sayfaları arasında yer almıştır).

⁹⁸ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (218/833), *Siretu'n-Nebi*, Thk.: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Kahire (t.y.) (1), I, 171; el-Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Câbir (279/892), *Ensâbu'l-Esrâf*, I, Thk. Muhammed Hamidullah, 3. Basım, Kahire [1987], *Ensâb*, I, 92; el-Mes'ûdî, Ebu'l-Hasan Ali b. el-Hüseyn b. Ali (346/957), *Murûcu'z-Zeheb ve Me'âdinu'l-Cevher*, Thk.: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, 4. Basım, Kahire 1384/1964, II, 280; Halebî, I, 93.

⁹⁹ Ya'kübî, II, 7.

¹⁰⁰ Hız.Peygamber'in doğum tarihi olarak 2 Rebülevvel Pazartesi (İbn Sa'd, I, 101; İbn Habîb, s. 8; Belâzurî, *Ensâb*, I, 92; Ya'kübî, II, 7), 8 Rebülevvel (İbn Habîb, s. 9; Ya'kübî, II, 7) Salı (Ya'kübî, II, 7), 10 Rebülevvel Pazartesi (İbn Sa'd, I, 100; Belâzurî, *Ensâb*, I, 92) tarihleri de zikredilir. Rivayetler incelendiğinde Hız.Peygamber'in doğduğu ayı ve günü tespit bir yana, doğduğu yıl hakkında bile birçok farklı rivayetin mevcut olduğu görülecektir. Bu durumu normal karşılamak gerekir. Zira Resûlullah'ın doğduğu tarihte Araplar, kamerî takvimi kullanmakla birlikte tarihlen-dirmeyi meşhur bir olayla başlatarak zikrederlerdi. Bundan dolayı Fil olayının meydana geldiği tarih bile miladî takvimle yaklaşık olarak bilinebilmektedir. Hız.Peygamber'in Mekke'de bir yetim olarak doğduğunu hesaba katarsak onun doğum tarihinin kaydedilmemiş olması doğaldır. Yazının yaygınlaştığı, kayıt imkânlarının arttığı ve tarih başlangıcının bütün dünyada kabul edildiği zamanımızda bile birçok ünlü insanın doğum tarihleri ve hayatları hakkında farklı tarihlerle karşılaşma-mız, Resûlullah için verilen farklı tarihlerin olağan karşılanmasını gerektirmektedir. Kanaatimizce 12 Rebülevvel tarihinin zikredilmesi bu rakama zıfzede edilen değlerle ilgili olmalıdır.

¹⁰¹ İbn Kunfuz, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ahmed el-Hatîb (810/1407), *Vesiletü'l-İslâm bi'n-Nebî (a)*, Thk.: Süleyman es-Sayd, Beyrut 1984, s. 18, 49.

ruz. İlk Habeşistan hicretine katılanlar 12 erkek, dört kadındı.¹⁰² Necâsî, Hz.Peygamber'le görüşmek ve ona bazı sorular sormak üzere 7'si papaz, 5'i râhip olmak üzere 12 kişi göndermiş; Hz.Peygamber onlara Kurân-ı Kerîm'den bazı bölümler okuyunca ağlayarak Müslüman olmuşlar; bunun üzerine onlar hakkında "Peygamber'e indirileni duydukları zaman, gerçeği öğrenmelerinden dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. "Rabbimiz! İnadık, bizi de şâhitlerden yaz." derler." (Mâide 5/83) ayeti nâzil olmuştur.¹⁰³ Hz.Peygamber, Mirâcta Cebrâil'le semâya çıktığında kapıda, emrinde 12.000 melek bulunan İsmail adında bir melek vardı. Onların her birinin de emrinde 12.000 melek bulunuyordu.¹⁰⁴

Hz.Peygamber'e Birinci Akabe Bey'atı'nda 12 kişi bey'at etmiş;¹⁰⁵ bir yıl sonra yapılan İkinci Akabe Bey'atı'nda, orada bulunan Müslümanlardan, aralarında 12 nakib seçmelerini istemiş¹⁰⁶ ve bu nakibleri, Hz.Musa'nın İsrail oğullarından 12 nakib seçmesine¹⁰⁷ ya da Hz.İsa'nın havarilerine benzetmiştir.¹⁰⁸ Hz.Peygamber'in hicretinden önce düşman olan Evs ve Hazrec kabileleri arasında savaş durumu 120 yıl sürmüştü.¹⁰⁹ Medîne'ye hicret eden

¹⁰² İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdullah Muhammed b. Ebî Bekr Eyyüb ez-Zur'î (751/1350), *Zâdu'l-Me'âd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, Thk.: Şu'ayb el-Arnavût- Abdulkâdir el-Arnavût, 14. Basım, Beyrut-Kuveyt 1407/1986, I, 97, 101; el-Hasan b. Ömer b. Habîb el-Halebî (779/1377), *el-Muktefâ min Sireti'l-Mustafâ*, Thk.: Mustafa Muhammed Hüseyin ez-Zehabî, Kahire 1996, s. 64; ayrıca bk. Ya'kûbî, II, 29. Bize göre Habeşistan hicretlerini birinci ve ikinci şeklinde ayırmak, yapay bir bölümlenme olup Habeşistan'a gruplar halinde muhaceretten söz edilebilir.

¹⁰³ Taberî, *Tefsîr*, VII, 2.

¹⁰⁴ İbn Hişâm (2), II, 250; Taberî, *Tefsîr*, XV, 14; İbn Kunfuz, s. 98; el-Kilâ'i, Ebû Rabî' Süleyman b. Musa el-Endelüsî (634/1237), *el-İktifâ bi-mâ Tadammenehu min Meğâzi Resûlillah ve's-Selâseti'l-Hulefâ*, Thk.: Muhammed Kemâluddîn İzzuddîn Ali, Beyrut 1997, I, 288; Süheylî, II, 196; İbn Kesîr, *Bidâye* (2), III, 111.

¹⁰⁵ İbn Hişâm (1), II, 39; İbn Sa'd, I, 220; III, 118; Fâkihî, IV, 239; Belâzurî, *Ensâb*, I, 239; Ya'kûbî, II, 38; Taberî, *Târih*, I, 558, 559; Taberî, *Tefsîr*, IV, 35; Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (241/855), *Mesâilu'l-İmâm Ahmed*, Thk.: Fazlurrahman Dîn Muhammed, Delhi 1988, s. 303, 304; İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemâluddîn Yusuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemerî (463/1071), *ed-Dürer fî İhtisârî'l-Meğâzi ve's-Siyer*, Thk.: Şevkî Dayf, 2. Basım, Kahire 1403, s. 68; İbn Abdilberr, *İsti'âb*, I, 7; İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temimî el-Büstî (354/965), *es-Sikât*, Thk.: es-Seyyid Şerefuddîn Ahmed, Dâru'l-Fikr, y.y. 1395/1975, I, 94; Kilâ'i, I, 313; İbn Kunfuz, s. 99; İbn Kayyım, I, 100, 101; III, 45; İbn Kesîr, *Tefsîr*, II, 33; IV, 354; İbn Kesîr, *Bidâye* (2), III, 150; İbn Kesîr, *Fusûl*, s. 96; İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (597/1200), *Safvetu's-Safve*, Thk.: Mahmûd el-Fâhûrî- Muhammed Rewvâs Kal'acî, 2. Basım, Beyrut 1399/1979, I, 121; el-Huzâ'î, Ebu'l-Hasan Ali b. Mahmûd b. Su'ûd (789/1387), *Tahrîcu'd-Delâlati's-Sem'iyye 'alâ mâ Kâne fî 'Ahdi Resûlillah mine'l-Hiref*, Thk.: İhsan Abbâs, Beyrut 1405, s. 81, 91; Halebî, II, 161. Bey'at edenlerin 11 kişi olduğu da rivayet edilmiştir (Halebî, II, 161).

¹⁰⁶ İbn Hişâm (1), II, 51; İbn Sa'd, III, 602, 622; İbn Habîb, s. 268-269; Belâzurî, *Ensâb*, I, 252; Ahmed b. Hanbel, *Mesâil*, s. 305; Taberî, *Tefsîr*, IV, 35; Taberî, *Târih*, I, 562; İbn Abdilberr, *İsti'âb*, I, 15, 16, 80; İbnu'l-Cevzî, *Safve*, I, 123; Fâkihî, IV, 237; İbn Kayyım, III, 48; Kilâ'i, I, 320; İbn Kunfuz, s. 99; İbn Hacer, *İsâbe*, III, 55; İbn Kesîr, *Bidâye* (2), III, 161, 162; İbn Kesîr, *Fusûl*, s. 99..

¹⁰⁷ İbn Sa'd, I, 222; Belâzurî, *Ensâb*, I, 254.

¹⁰⁸ İbn Sa'd, III, 602; Ahmed b. Hanbel, *Mesâil*, s. 306.

¹⁰⁹ İbn Hacer, *Feth*, II, 441.

Hız.Peygamber, 12 Rebülevvel'de Kuba'ya ulaşmıştır.¹¹⁰ Hız.Peygamber'in bi'setinden hicret ettiği yılın Muharrem ayının başına kadar geçen süre 12 yıl, 9 ay, 20 gündür.¹¹¹ Hız.Peygamber'in hicretinden önce onun emriyle, Mus'ab b. 'Umeyr, Medine'de 12 kişi toplayıp ilk Cuma namazını kıldırmıştır.¹¹²

Seriyye ve gazvelerde 12 rakamının çokça zikredilmesinin nedeni, verilen bilgilerin kesin olmamasından dolayı olayı anlatanların "yaklaşık" rakam kastetmeleri ya da kutsallık ve gizem vehmetmeyi amaçlamalarıdır: Hız.Peygamber, hicretinin 12. ayında ilk defa Müslümanların başında Ebvâ (Veddân) gazvesine çıkmış;¹¹³ hicretin 17. ayında Abdullah b. Cahş'ı 12 kişinin komutasında Nahle'ye göndermiştir.¹¹⁴ Bedir savaşına katılan muhâcirlerden 12'si mevâlidir.¹¹⁵ Hız.Peygamber, Cüşem'den Rifâ'a b. Kays'a (veya Kays b. Rifâ'a'ya) karşı İbn Ebî Hadred'i Ebû Katâde ile göndermiş ve ele geçen mallardan her birine 12 deve düşmüştür.¹¹⁶ Uhud savaşında Abdullah b. Cubeyr komutasında Ayneyn tepesinde bulunan askerlerin çoğu mevzilerini terk edince Müslümanların ordusunda bozulma meydana gelmiş; bu sırada Hız.Peygamber'in yanında 12 kişi kalmıştı.¹¹⁷ Uhud savaşına katılan Ümmü 'Umâra Nesibe bt. Ka'b 12 yara almış;¹¹⁸ daha sonra Yemâme savaşına katılarak burada eli yaralanmış ve bundan başka 11 yara,¹¹⁹ yani toplam 12 yara daha almıştır.¹²⁰ Müşrikler, Müslümanların Hendek savaşında öldürdükleri bir müşrikin cesedine karşılık 12.000 (dirhem) ödemeyi önermişler; ancak Hız.Peygamber, bunun karşılığında ücret almayı reddederek cesedin onlara verilmesini istemiştir.¹²¹ Tebûk seferinde bulunan askerlerin kullandıkları develerin ve atların sayısı 12.000'dir.¹²² Mu'te savaşında Müslümanlardan 12 kişi şehit olmuştur.¹²³ Tebûk seferi sırasında dönüş yolunda Hız.Peygamber'e suikast düzenlemek

¹¹⁰ Bk. İbn Hişâm (1), II, 108-109; İbn Sa'd, I, 233; el-Vâkıdî, Muhammed b. Ömer (207/822), *Kitâbu'l-Meğâzî*, Thk.: Marsden Jones, 3. Basım, Beyrut 1404/1984 [Londra 1966 basımından ofset], I, 2; Halife b. Hayyât (1), s. 29; Belâzurî, *Ensâb*, I, 263; Taberî, *Târîh*, II, 6; Mes'ûdî, II, 286; İbn Kayyım, I, 101. Ya'kûbî, 12 Rebülevvel Perşembe tarihinin de zikredildiğini belirtir (Ya'kûbî, II, 41). Bundan başka Medine'ye varış tarihi olarak 2 Rebülevvel (Bk. Vâkıdî, I, 2) ve 8 Rebülevvel (Ya'kûbî, II, 41; De Vaux, B. Carra, "Hicret", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, V/1, 477) tarihleri de zikredilir.

¹¹¹ İbn Kurfuz, s. 46.

¹¹² İbn Sa'd, III, 118.

¹¹³ İbn Sa'd, II, 8; Taberî, *Târîh*, II, 11; İbn Kayyım, III, 164; İbn Kesîr, *Bidâye* (2), III, 243.

¹¹⁴ İbn Sa'd, II, 10; Taberî, *Târîh*, II, 15; İbn Kayyım, III, 167; İbnu'l-Cevzî, *Muntazam*, III, 91.

¹¹⁵ eş-Şeybânî, Ebû Bekr Ahmed b. 'Amr b. ed-Dahhâk (287/900), *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, Thk.: Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire, Riyad 1411/1991, I, 254.

¹¹⁶ Taberî, *Târîh*, II, 148.

¹¹⁷ İbn Sa'd, II, 47.

¹¹⁸ İbn Sa'd, VIII, 413, 415; Süheylî, II, 265; Zehebî, *Siyer*, II, 278.

¹¹⁹ İbn Sa'd, VIII, 415; Zehebî, *Siyer*, II, 281.

¹²⁰ İbn Hişâm (2), II, 312; İbn Abdilberr, *İsti'âb*, IV, 1949; İbn Kesîr, *Bidâye* (2), III, 168; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 140.

¹²¹ İbn Kesîr, *Bidâye* (2), IV, 107; Halebî, II, 637.

¹²² es-Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr (911/1505), *Kifâyetu't-Tâlibi'l-Lebib fi Hasâ'isi'l-Habib [el-Hasâ'isu'l-Kübrâ]*, Beyrut 1985, I, 456; Halebî, III, 369.

¹²³ İbn Kesîr, *Bidâye* (2), IV, 259.

isteyen kişilerin sayısı 12,¹²⁴ bu sefere iştirak etmeyen münafıkların sayısı da 12'dir.¹²⁵ Medîne'ye 12 merhale mesafede olan¹²⁶ Tebûk'e sefere çıkılmadan önce Hz.Peygamber'in orada namaz kılmak üzere davet edildiği, ancak sefer sonrası davete icabet edeceğini söylediği, dönüşte ise inen ayetle kötü amaçlarla inşa edildiği açıklanan Dırâr mescidini yapanlar, münafıklardan 12 kişidir.¹²⁷ Bir rivayete göre Hz.Peygamber Mekke'nin fethine 12.000 kişilik bir orduyla çıktıysa¹²⁸ da kaynakların çoğu İslâm askerlerinin sayısını 10.000 olarak vermiştir.¹²⁹ Mekke'nin fethinden sonra Hevâzinlilere karşı harekete geçen Hz.Peygamber'in ordusu, 10.000'i Mekke'yi fethetmek üzere beraberinde getirdiği askerlerinden, 2.000'i de Mekkelilerden olmak üzere 12.000 kişiden meydana gelmektedir.¹³⁰ Huneyn savaşından sonra Tâif'i muhasara eden Hz.Peygamber'in Ashâbından 12 kişi şehit olmuştur.¹³¹

Veda haccına katılan Müslümanların sayısı hakkında verilen rakamlardan biri 120.000'dir.¹³² Hz.Peygamber'in vefat tarihi olarak 12 Rebîülevvel¹³³ tarihi de zikredilmiştir. Mes'ûdî, bu tarihi verdikten sonra Hz.Peygamber'in Medîne'ye girdiği saatte ruhunu teslim ettiğini söyler. Bununla hızını alamayan müellif, onun hastalığının da 12 gün sürdüğünü söyleyerek sayımızın kullanımını pekiştirmektedir.¹³⁴ Hastalık süresini 12 gün olarak zikreden ilk ve tek kişi Mes'ûdî değildir;¹³⁵ ancak Hz.Peygamber'in vefat tarihiyle ilgili başka rivayetlerin mevcut olduğu unutulmamalıdır.¹³⁶

Hz.Peygamber'in Yahudilerle ilişkilerinde de 12 rakamına yer verilmiştir: Onun bir hadîsinde, "Yahudilerden 10 kişi bana uysaydı yer yüzünde uymayan Yahudi kalmayacaktı." dediği nakledilir; ancak Ka'b el-Ahbâr, "...Onlardan 12 nakib göndermiştik..." (Mâide 5/12) ayetini delil göstererek

¹²⁴ İbn Kesîr, *Bidâye* (2), V, 20; Suyûtî, *Hasâ'is*, I, 463; İbnu'l-Cevzî, *Muntazam*, V, 105 Halebî, III, 120. Suikast düzenlemek isteyenler için farklı rakamlar da verilmiştir (Bk. Halebî, III, 120).

¹²⁵ Taberî, *Tefsîr*, X, 204.

¹²⁶ Yâkût el-Hamevî, II, 15.

¹²⁷ Taberî, *Târih*, II, 186; Taberî, *Tefsîr*, XI, 23; İbn Kesîr, *Tefsîr*, II, 389; el-Kettânî, Abdulhay el-İdrîsî el-Hasanî el-Fâsî (1382/1962), *Nizâmu'l-Hukûmeti'n-Nebeviyye: et-Terâtibu'l-Idâriyye*, Beyrut (t.y.), II, 80-81.

¹²⁸ Ahmed b. Hanbel, *Mesâil*, s. 73; Kilâ'î, II, 219; İbn Kesîr, *Bidâye* (2), IV, 285, 309, 324.

¹²⁹ İbn Hişâm (2), V, 108; Kilâ'î, II, 219

¹³⁰ Bk. İbn Hişâm (2), V, 108; İbn Sa'd, II, 150, 155; Ya'kübî, II, 62; Taberî, *Târih*, II, 167; Taberî, *Tefsîr*, X, 100, 101, 103; Kilâ'î, II, 241; Makdisî, IV, 236; İbn Kesîr, *Bidâye* (2), IV, 332; İbn Kayyım, III, 468; İbn Hacer, *İsâbe*, IV, 755; Huzâ'î, s. 267.

¹³¹ İbn Hişâm (2), V, 160; İbn Sa'd, II, 158; Taberî, *Târih*, II, 173; Kilâ'î, II, 258; İbn Kayyım, III, 496; İbn Kesîr, *Bidâye* (2), IV, 351.

¹³² es-Sehâvî, Şemsuddîn (902/1497), *et-Tuhfetu'l-Latîfe fî Târihi'l-Medîneti's-Şerîfe*, Beyrut 1993, I, 17.

¹³³ Ahmed b. Hanbel, *Mesâil*, s. 59; Mes'ûdî, II, 287; Ya'kübî, II, 113.

¹³⁴ Mes'ûdî, II, 287. Hastalığının 14 gün (Ya'kübî, II, 113) sürdüğü de rivayet edilir.

¹³⁵ Ahmed b. Hanbel, *Mesâil*, s. 59.

¹³⁶ Hz.Peygamber'in Rebîülevvel ayının başında (Belâzurî, *Ensâb*, I, 569), 2 Rebîülevvel (Ahmed b. Hanbel, *Mesâil*, s. 59) veya 10 Rebîülevvel Pazartesi günü vefat ettiği de gelen rivayetler arasındadır (Ya'kübî, II, 113).

Hız.Peygamber'in, "12 Yahudi" dediğini söylemiştir.¹³⁷ Bir rivayette 'Avf b. Mâlik şöyle demektedir: "Ben de beraberinde olduğum halde Resûlullah Yahudilerin mâbedine gitti. Resûlullah onlara, "Ey Yahudiler! Muhammed'in peygamber olduğuna şahadet edecek 12 Yahudi gösterin, Allah sizden gazabı kaldırsın." dedi; Yahudiler sustular. Sonra sözlerini tekrar etti; ancak ona kimse cevap vermedi.¹³⁸ Yahudi Lebîd b. el-A'sam'ın Hız.Peygamber'e, yay kirşinin üzerine iğne batırılmış 12 düğüm atarak sihir yapması üzerine Allah Teâla Kurân-ı Kerîm'in son iki sûresini indirmiş; okunan her ayetle bir düğüm çözülmüş; böylece Hız.Peygamber, sihrin etkisinden kurtulmuştur.¹³⁹

Hız.Peygamber döneminde Müslüman olan insanların iyilerinden de kötülerinden de söz edilirken 12 rakamı kullanılmıştır: Onun seçkin sahâbîlerinin sayısı 12'dir. Bunlar, Ebû Bekr, Ömer, Ali, Hamza, Ca'fer, Ebû Zer el-Ğifârî, Selmân el-Fârisî, Abdullah b. Mes'ûd, Huzeyfe b. el-Yemân, el-Mikdâd b. el-Esved, 'Ammâr b. Yâsir, Bilâl el-Habeşî'dir.¹⁴⁰ Bunlar arasında Hız.Osman'ın bulunmamasının özel bir nedeni olmalıdır! Hız.Peygamber'in Ashâbı arasında bulunan Cehennemlik münafıkların sayısı da ne tesadüftür ki 12'dir: "Ashâbım arasında bulunan 12 münafık, deve iğne deliğine girmeden cennete giremeyecek ve kokusunu alamayacaklar..."¹⁴¹

Bazı rivayetlerde kesin sayının bilindiğini gösteren ifadeler, dikkat çekmektedir. Câbir şöyle bir olay anlatıyor: "Biz Hız.Peygamber(s)'le birlikte namaz kılarken (Şam'dan) yiyecek maddesi taşıyan bir kervan geldi. Cemaatte bulunanlar, kervanı karşılamaya koştular. Hız.Peygamber'in yanında sadece 12 kişi kaldı. Bunun üzerine, "Onlar bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden ve ticaretten daha yararlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır." (Cum'a 62/11) ayeti nâzil oldu.¹⁴² Bu olayla ilgili daha enteresan bir rivayet mevcuttur: Hız.Peygamber, Cuma günü insanlara hitâp ederken onlardan bir grup hariç, peş peşe kalkıp gittiler; kalanlara kaç kişi olduklarını sordu; kendilerini saydıklarında 12 erkek ve bir kadın olduklarını gördüler. Sonra ikinci Cuma ayağa kalkarak insanlara hitâp etmeye başladı. Onlardan bir grup hariç, peş peşe kalkıp gittiler. Hız.Peygamber, "Kaç kişisiniz?" diye sordu. Kendilerini saydıklarında 12 erkek ve bir kadın olduklarını gördüler. Üçüncü Cuma ayağa

¹³⁷ Süheylî, II, 376.

¹³⁸ Zehebî, Siyer, II, 425.

¹³⁹ İbn Kesîr, Tefsîr, IV, 575.

¹⁴⁰ İbn Şâhîn, s. 46.

¹⁴¹ Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (261/874), *el-Câmi'u's-Sahîh*, İstanbul 1992, *Sıfâtü'l-Munâfıkın* 10; İbn Kesîr, *Tefsîr*, II, 374. Bir başka rivayette Hız.Peygamber'in, "Ashâbım arasında 12 münafık vardır ki aralarından sekiz kişi, deve iğne deliğinden geçmeden Cennete giremeyeceklerdir." dediği nakledilir. (Müslim, *Sıfâtü'l-Munâfıkın* 9; Şeybânî, II, 465; İbn Kesîr, *Bidâye* (2), V, 20). Hadîsin farklı versiyonları için bk. Suyûtî, *Hasâ'is*, I, 464.

¹⁴² el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), *el-Câmi'u's-Sahîh*, İstanbul 1992, *Buyû'* 6; *Tefsîru Sûreti'l-Cum'a* 2; *Cum'a* 38; Müslim, *Cum'a* 36; et-Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ (279/892), *es-Sünen*, İstanbul 1992, *Tefsîr* 62. Ayrıca bk. Taberî, *Tefsîr*, XXVIII, 104, 105; el-Muhibbu't-Taberî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdullah b. Muhammed (694/1295), *er-Riyâdu'n-Nadire fî Menâkibi'l-'Aşere*, Thk.: İsmâ Abdullah Muhammed Mânî el-Himyerî, Beyrut 1996, I, 234; İbn Kesîr, *Tefsîr*, IV, 368; İbnu'l-Cevzî, *Safve*, I, 648.

kalkarak insanlara hitap etmeye başladı. Onlardan bir grup hariç, peş peşe kalkıp gittiler. Hz.Peygamber, “Kaç kişisiniz?” diye sordu. Kendilerini saydıklarında 12 erkek ve bir kadın olduklarını gördüler. Bunun üzerine Hz.Peygamber, “Nefsim elinde olan Allah’a yemin olsun ki, kalanlar gidenlere tâbi olsaydı vadi üzerinize ateş olurdu.” buyurdu. Allah Teâla, bu olay üzerine Cum’a 62/11 ayetini indirdi.¹⁴³

Ashâb hakkındaki rivayetlerden örneklerle devam edelim: Hz.Peygamber, vefat ettiğinde yaklaşık 12.000 Sahabî vardı.¹⁴⁴ Ashâb dönemi (Karnu’s-Sahâbe), bi’setten son sahâbinin vefatına kadar 120 yıldır.¹⁴⁵ Ashâbtan 120 yıl yaşadığı rivayet edilen birçok kişi vardır. Hatta İbn Mende el-İsbahânî (511/1117)¹⁴⁶ ve Suyûtî ((911/1505),¹⁴⁷ Ashâbtan 120 yıl yaşayanlarla ilgili kitaplar telif etmişlerdir. Selmân-ı Fârisî, Hz.Peygamber’le karşılaşp Müslüman olmadan önce ona 12 kişi sahiplik etmiş; birinden diğerine devredilmiştir.¹⁴⁸ Meşhur Sahabîlerden Ebû Hureyre’ye, günde 12.000 defa tövbe istiğfâr ettiği söylenmektedir¹⁴⁹ ya da tesbihât yaptığı rivayet edilmektedir.¹⁵⁰ Ashâb’tan Kays b. ‘Âsım, Câhiliyye döneminde 12 kızını gömerek öldürdüğünü söylemiştir.¹⁵¹

Hz.Peygamber’in ashâbından bahsetmişken ona tâbi olan cinlere değinmemek olmazdı. “Hani cinlerden bir grubu, Kurân’ı dinlemeleri için sana yöneltmiştik. Kurân’ı dinlemeye hazır olunca (birbirlerine) “Susun” demişler, Kurân’ın okunması bitince uyarıcılar olarak kavimlerine dönmüşlerdi.” (Ahkâf 46/29) ayetinin tefsirinde, bu cinlerin Musul’dan gelen 12.000 kişilik bir grup olduğu söylenir.¹⁵²

Hz.Peygamber’in aile hayatına ve kişisel özelliklerine dair rivayetlerde 12 rakamının geçeceğini tahmin etmek zor değildir. Hz.Peygamber’in gerdeğe girdiği eşlerinin sayısı 12’dir.¹⁵³ Onun diğer insanlardan farklı kılan özelliklerinin olduğuna inanılmaktadır; ancak abartıya kaçmak, her zaman mümkündür. Mesela o Süreyyâ’yı 12 yıldız olarak görüyor; halbuki başkaları görmek için uğraşsalar da dokuzdan fazla göremiyorlardı.¹⁵⁴

Hz.Peygamber’in hadislerinin sayısı olarak takip eden satırlarda zikredilen bazı rakamları kabul etmenin zorluğunu, hatta imkânsızlığını işin ehli olanlar

¹⁴³ Taberî, *Tefsîr*, XXVIII, 104.

¹⁴⁴ İbnu’l-‘Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-Me’âfirî el-Mâlikî (543/1148), *el-‘Avâsim mine’l-Kavâsim fî Tahkiki Mevâtî’i’s-Sahâbe ba’d Vefâtî’Nebî*, Thk.: Muhammed Cemil Gâzî, 2. Basım, Beyrut 1407, s. 255.

¹⁴⁵ el-Mübârekfûrî, Ebu’l-‘Alâ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahîm (1353/1934), *Tuhfetu’l-Ahvezî bi-Şerhi Câmi’i’t-Tirmizî*, Beyrut (t.y.), VI, 482; Münâvî, *Feyz*, III, 478.

¹⁴⁶ Kâtib Çelebî, II, 1464.

¹⁴⁷ Kâtib Çelebî, I, 237, 894, 939.

¹⁴⁸ Huzâ’î, s. 101.

¹⁴⁹ Ebû Nu’aym, Ahmed b. Abdullah el-İsbahânî (430/1038), *Hilyetu’l-Evliyâ ve Tabakâtu’l-Asfiyâ*, 4. Basım, Beyrut 1405, I, 383.

¹⁵⁰ Zehebî, *Siyer*, II, 610; İbnu’l-‘İmâd, I, 173.

¹⁵¹ İbn Kesîr, *Tefsîr*, IV, 479.

¹⁵² İbn Kesîr, *Tefsîr*, IV, 167.

¹⁵³ Halebî, III, 400, 417.

¹⁵⁴ Halebî, III, 387.

bilir. Ahmed b. Hanbel'in dediğine göre Hz.Peygamber'den nakledilen hadîslerin sayısı 12.000;¹⁵⁵ daha ilginç onun adına uydurulan hadîslerin sayısı da 12.000'dir.¹⁵⁶ Bir başka rivayette Ahmed b. Hanbel, Hz.Peygamber'den rivayet edilen bütün hadîslerin sahîhiyle ve sakîmiyle birlikte 1.200.000 olduğunu ve hepsini ezberlediğini ifade etmektedir.¹⁵⁷ Söylendiğine göre Ahmed b. Hanbel vefat ettiğinde hepsini ezbere bildiği hadîsleri ihtiva eden kitapları 12 yük çıkmıştır.¹⁵⁸ Onun *Tefsîr*'i ise 120.000 rivayet ihtiva etmektedir.¹⁵⁹ Ali b. el-Medîni, "Hz.Peygamber'in hadîsi altı kişi arasında dolaşıyordu." dedikten sonra onların adlarını saymış; ardından da "Bu altı kişinin ilmi 12 kişiye geçti. Muhammed b. İshak onlardan biridir." demiştir.¹⁶⁰

Ahmed b. Seleme, Müslim'in *Sahîh*'ini telif ettiği on beş yıl boyunca onunla beraber olduğunu ve kitapta 12.000 hadîs bulunduğunu söylemektedir.¹⁶¹ Başka bir kitapta aynı zatın 12 yıl Müslim'le beraber olduğunu söylediği nakledilir; ayrıca hadîs sayısının mükerrerlerle birlikte bu rakama ulaştığı açıklaması ihmal edilmez.¹⁶² Kûfe kadısı Ebû Ali el-Hasan b. Ziyâd el-Lü'lû'î (204/819), İbn Cureyc'ten 12.000 hadîs yazdığını söylemekte,¹⁶³ oysa za'fından dolayı bu zatın kütüb-i sittede herhangi bir hadîsi yer almamaktadır.¹⁶⁴ Başka bir rivayette, el-Hasan b. Ziyâd'ın, İbn Cureyc'ten hepsi de fakîhin ihtiyaç duyduğu 12.000 hadîs yazdığını söylediği nakledilmektedir.¹⁶⁵

Hız.Peygamber döneminden sonra da birçok olayla ilgili olarak sayımızın kullanıldığı görülmektedir. Hz.Ebû Bekr zamanında zekat vermekten imtina eden Mâlik b. Nuveyre, 12 kişiyle birlikte yakalanarak Hâlid b. Velîd'e teslim edilmiştir.¹⁶⁶

Hız.Ömer, Bakara sûresini 12 yılda ezberlemiş,¹⁶⁷ onun zamanında 12.000 minber nasedilmiştir.¹⁶⁸ Ebû Osman en-Nehdî, Ömer'i 12 yaması olan izarıyla Kâbe'yi tavaf ederken gördüğünü anlatır.¹⁶⁹ Ebû Musa el-Eş'arî, Tüster'de ele

¹⁵⁵ Kettânî, II, 207-208.

¹⁵⁶ Kettânî, II, 208.

¹⁵⁷ Kettânî, II, 206.

¹⁵⁸ Zehebî, Siyer, XI, 188.

¹⁵⁹ Zehebî, Siyer, XI, 327, 329.

¹⁶⁰ Zehebî, Siyer, VII, 36. Benzer bir rivayet için bk. Zehebî, Siyer, IX, 200.

¹⁶¹ Zehebî, Siyer, XII, 566.

¹⁶² İbn Tağrîberdî, III, 33. Yeri gelmişken hatırlatalım ki Müslim'deki hadîslerin sayısı, mükerrerler dışında 3033'tür (Çakan, İsmail Lütfî, *Hadis Edebiyatı*, İstanbul 1996, s. 63)

¹⁶³ el-Hatîbu'l-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali (463/1071), *Târîhu Bağdâd*, Beyrut (t.y.), VII, 314.

¹⁶⁴ İbnu'l-İmâd, II, 12.

¹⁶⁵ Zehebî, Siyer, IX, 544.

¹⁶⁶ Kilâ'î, II, 241.

¹⁶⁷ Kettânî, II, 280.

¹⁶⁸ Kettânî, II, 230.

¹⁶⁹ İbn Sa'd, III, 328. Başka rivayette hutbe irad ederken 12 yamalı izar giydiği anlatılır (İbnu'l-Cevzî, *Safve*, I, 284; İbnu'l-Cevzî, *Muntazam*, IV, 141).

geçirdiği Hürmüzân'ı beraberinde 12 esirle Hz.Ömer'e göndermiştir.¹⁷⁰ Ömer'in Bahreyn'e vali olarak tayin ettiği Ebû Hureyre 12.000 dirhem vergi toplamış;¹⁷¹ 'Amr b. el-Âs İskenderiye'yi fethettiğinde, Hz.Ömer'e orada 12.000 manav olduğunu yazmıştır.¹⁷² Hz.Ömer zamanında Mısır'da valilik yapan 'Amr b. el-Âs, buradan 12.000.000 dinar vergi toplamış;¹⁷³ Hz.Osman zamanında 'Amr'ın yerine atanan Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh de aynı miktarda vergi tahsil etmiştir.¹⁷⁴ Mısır'da cizye veren Kiptilerin sayısı 6.000 kişi olup toplam 12.000 dinar cizye ödüyorlardı.¹⁷⁵ İskenderiye, üç aylık muhasaradan sonra savaşla -ya da bir görüşe göre sulhla- yıllık 12.000 dinar ödemek üzere fethedilmiştir.¹⁷⁶ Hz.Ömer, atıyeleri belirlerken Resûlullah'ın hanımlarının her birine¹⁷⁷ ve Hz.Abbâs'a¹⁷⁸ 12.000 dirhem takdir etmiştir. Ebû Lü'lû'e, Hz.Ömer'e mescitte saldırdığında onunla birlikte 12 kişiyi daha yaralamıştır.¹⁷⁹

Kâdisiyye'ye gönderilen Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın ordusu 12.000 kişiden meydana gelmektedir.¹⁸⁰ Medâin'in fethinden sonra Celûlâ'da toparlanmaya çalışan düşman askerlerine karşı ne yapması gerektiğini soran Sa'd b. Ebî Vakkâs'a Hz.Ömer, Hişâm b. 'Utbe komutasında 12.000 kişilik bir ordu göndermesini emretmiştir.¹⁸¹ Askerlerini Basra körfezinden geçirerek Fâris'te fetihlere girişmek isteyen Bahreyn valisi el-'Alâ b. el-Hadramî'ye yardım için 12.000 kişilik bir ordu,¹⁸² Mısır'daki 'Amr b. el-Âs'a destek için de Zübeyr b. el-'Avvâm ile birlikte aynı sayıda bir ordu gönderilmiştir.¹⁸³ Hz.Ömer zamanında yaptıkları anlaşmayı bozan Hemedânîlîlara karşı Nu'aym b. Mukarrin'in komutasında gönderilen ordunun asker sayısı da aynıdır.¹⁸⁴

Hz.Osman, Kurân'ı çoğaltmak için Kureys ve Ensârdan 12 kişiyi görevlendirmiştir.¹⁸⁵ Onun nâşını kaldırıp cenaze namazını kılanlar 12 kişidir¹⁸⁶ ve hilâfet

¹⁷⁰ İbn Sa'd, V, 89.

¹⁷¹ el-Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Câbir (279/892), *Fütûhu'l-Büldân*, Thk.: Rıdvân Muhammed Rıdvân, Beyrut 1403, s. 93.

¹⁷² Yâkût el-Hamevî, I, 186; Kilâ'î, IV, 30.

¹⁷³ Yâkût el-Hamevî, V, 138.

¹⁷⁴ Ya'kûbi, II, 164.

¹⁷⁵ İbn Tağrıberdî, I, 18.

¹⁷⁶ İbn Tağrıberdî, I, 20.

¹⁷⁷ Bk. İbn Sa'd, III, 297, 300; VIII, 110; Belâzurî, *Fütûh*, s. 437, 440; Zehebî, *Siyer*, II, 214. Hz.Ömer'in takdir ettiği atıyye miktarı hakkında farklı rivayetler de mevcuttur (Bk. İbn Sa'd, III, 304; Belâzurî, *Fütûh*, s. 435, 441, 442; İbn Kesîr, *Bidâye* (2), V, 296).

¹⁷⁸ Taberî, *Târih*, II, 452; Makdisî, V, 168; Zehebî, *Siyer*, II, 94.

¹⁷⁹ İbn Sa'd, III, 340, 349; İbn Abdilberr, *İsti'âb*, III, 1153; es-Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (911/1505), *Târihu'l-Hulefâ*, Thk.: Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Mısır 1371/1952, s. 134.

¹⁸⁰ Taberî, *Târih*, II, 398, 404.

¹⁸¹ Taberî, *Târih*, II, 468; Kilâ'î, IV, 285-286; ayrıca bk. Belâzurî, *Fütûh*, s. 264; İbnu'l-Cevzî, *Muntazam*, IV, 213. Bir rivayete göre komutan 'Amr b. Mâlik b. 'Utbe'dir (Taberî, *Târih*, II, 469).

¹⁸² Taberî, *Târih*, II, 499.

¹⁸³ Belâzurî, *Fütûh*, s. 216; İbn Tağrıberdî, I, 8, 9; Kilâ'î, IV, 12.

¹⁸⁴ İbn Kesîr, *Bidâye* (2), VII, 121.

¹⁸⁵ İbn Sa'd, III, 502; Zehebî, *Siyer*, I, 400, 402.

süresi 12 yıldan 12 gün eksiktir.¹⁸⁷ Hz.Osman'ın Kûfe valisi Velîd b. 'Ukbe, 24/645'te Selmân b. Rabî'a el-Bâhilî komutasında 12.000 kişilik bir orduyu Ermeniyeye bölgesine göndermiştir.¹⁸⁸

Farklı rakamlar bulunmakla birlikte Hz.Ali Müslüman olduğunda 12 yaşındadır.¹⁸⁹ O, Cemel'de karşı taraftan 12.000 kişi öldürmüştü;¹⁹⁰ mağlup olan Âişe'ye 12.000 dirhem vererek Medîne'ye göndermiş¹⁹¹ ve savaştan bir müddet sonra Kûfe'ye 12 Receb 36 [657]'da gitmiştir.¹⁹² Sıffin savaşında tarafların asker sayısı hakkında farklı rakamlar verilmekle birlikte Muâviye'nin 120.000, Ali'nin 90.000 askere sahip olduğu ya da asker sayısının tersi olduğu ifade edilmiştir.¹⁹³ Sıffin'e Hemdân'dan 12.000 kişi katılmış ve bunlardan sadece beş veya altı kişi evine dönebilmiştir.¹⁹⁴ 'Ammâr b. Yâsir'in öldürülmesinden sonra Ali, Rabî'a ve Hemdân kabîlelerini övücü ifadeler kullanınca onlardan yaklaşık 12.000 kişi gelerek Muâviye'nin ordusuna saldırmışlardı.¹⁹⁵ Sıffin'den dönen Hz.Ali'den ayrılan Hâricîlerin sayısı 12.000;¹⁹⁶ Nehrevân savaşında Hz.Ali'nin taraftarlarından ölenlerin sayısı, 12 ya da 13'tür.¹⁹⁷ Hz.Ali, Kûfe mescidinde ayağa kalkarak Gadîr-i Hum'da Hz.Peygamber'in onun için, “*Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır.*” dediğine şahitlik etmelerini istediğinde -birçok farklı rivayetler bulunmakla birlikte- 12 kişinin¹⁹⁸ ya da Bedir savaşına katılmış 12 kişinin¹⁹⁹ ayağa kalkarak şahitlik yaptığı nakledilir. Hz.Ali'nin vefatından sonra Muâviye'ye karşı mücadele etmek için Hasan'ın ordusunun, Kays b. Sa'd'ın komutasındaki öncü birliğinin asker sayısı 12.000'dir.²⁰⁰

→ →

¹⁸⁶ Taberî, *Târih*, II, 688; İbn Abdilberr, *İsti'âb*, III, 1047; Huzâ'î, s. 204; Halebî, II, 269.

¹⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (241/855), *Fedâ'ilü's-Sahâbe*, Thk.: Vasiyullah Muhammed Abbâs, Beyrut 1403/1983, I, 480; İbn Sa'd, III, 77; Taberî, *Târih*, II, 689, 690; İbn Abdilberr, *İsti'âb*, III, 1049; Muhibbu't-Taberî, I, 255; İbn Kesîr, *Bidâye* (2), VI, 198; İbn Kunfuz, s. 74. Hilâfet süresi için farklı rivayetler için bk. İbn Abdilberr, *İsti'âb*, III, 1049.

¹⁸⁸ Taberî, *Târih*, II, 592; İbnu'l-Cevzî, *Muntazam*, IV, 345.

¹⁸⁹ İbn Abdilberr, *Dürer*, s. 38.

¹⁹⁰ Makdisî, V, 216.

¹⁹¹ Zehebî, *Siyer*, II, 178.

¹⁹² İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer ed-Dımaşkî (774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Thk.: Ali Şîrî, Beyrut 1408/1988 (1), VII, 282.

¹⁹³ Yâkût el-Hamevî, III, 414.

¹⁹⁴ İbnu'l-Adîm, Kemâluddîn Ömer b. Ahmed b. Ebi Cerâde (660/1262), *Buğyetu't-Taleb fi Târihi Haleb*, Thk.: Süheyl Zekkâr, Beyrut 1988, I, 319.

¹⁹⁵ Taberî, *Târih*, III, 94.

¹⁹⁶ İbn A'sem, Ebû Muhammed Ahmed el-Kûfî (314/926), *el-Fütûh*, Beyrut 1406/1986, II, 248; Ya'kûbî, II, 191; Makdisî, V, 136; İbnu'l-Esîr, 'İzzuddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerim b. Abdülvâhid eş-Şeybânî (630/1232), *el-Kâmil fi't-Târih*, Beyrut 1402/1982 (1), III, 326.

¹⁹⁷ Halife b. Hayyât, Ebû Ömer el-Leysî el-'Usfurî (240/854), *Târih*, Thk.: Ekrem Ziya Ömerî, Beyrut- Dımaşk 1397 (2), s. 197.

¹⁹⁸ İbn Kesîr, *Bidâye* (2), V, 210, 211; VII, 348; İbn Hacer, *İsâbe*, II, 15; Halebî, III, 337. Kaynaklarda zikredilen diğer rakamlar için bk. Demircan, Adnan, *Hz.Ali'nin Hilafet Hakkı Meselesinde Gadîr-i Hum Olayı*, İstanbul 1996, s. 56-57.

¹⁹⁹ Hatîbu'l-Bağdâdî, XIV, 236; İbn Kesîr, *Bidâye* (2), V, 211; VII, 348, 349.

²⁰⁰ Taberî, *Târih*, III, 165; Makdisî, V, 235; İbn Hacer, *İsâbe*, II, 72; İbnu'l-Cevzî, *Muntazam*, V, 166; Zehebî, *Siyer*, III, 145, 146, 269; Demircan, Adnan, *İslâm Tarihinin İlk Asrında İktidar*
Dipnot devamı →

Muâviye döneminde Ziyâd b. Ebîh, Hucr b. 'Adî'nin adamlarından 12 kişiyi tutuklamıştır.²⁰¹ Yezîd b. Muâviye'nin halîfeliğine karşı ayaklanan Hz.Hüseyin adına Müslim'e bey'at eden Küfelilerin;²⁰² Yezîd'in Harre'de ayaklanan Abdullah b. Hanzala'ya karşı Müslim b. 'Ukbe komutasında gönderdiği ordunun;²⁰³ Ubeydullah b. Ziyâd'ın Tevvâbûn grubuna karşı Husayn b. Numeyr komutasında görevlendirdiği ordunun;²⁰⁴ Muhtâr b. Ebî 'Ubeyd es-Sakafî'nin, İbrahim b. Eşter en-Naha'î komutasında Ubeydullah b. Ziyâd'a karşı gönderdiği ordunun²⁰⁵ ve Hâricî tehlikesinin artması üzerine Muhelleb b. Ebî Sufra'nın Basralılardan oluşturduğu ordunun²⁰⁶ asker sayısı 12.000'dir. Haccâc b. Yusuf es-Sakafî, 75/694'te Irak'a vali olarak atandığında 12 kişiyle Medîne'den Kûfe'ye gitmiştir.²⁰⁷ Haccâc'ın Deylemlilere karşı gönderdiği 'Amr b. Hânî el-'Absî, onlara karşı 12.000 kişilik bir orduyla savaşmıştır.²⁰⁸ Haccâc, giriştiği savaşlarda öldürülenler hariç, 120.000 kişiyi tutuklayarak öldürtmüştür.²⁰⁹ Emevîler döneminde 76/695'te el-Cezîre bölgesinde ayaklanan Sâlih b. Müserrih'in askerlerinin sayısı 120, bazı rivayetlere göre ise 110'dur.²¹⁰ Yezîd b. Muhelleb, Tabersitan'a yaptığı gazadan sonra burasının hükümdarıyla (İsbahz) anlaşma yapmış; ancak daha sonra Cürcân ahalisi ayaklanınca şehri bir süre muhasara ettikten sonra ele geçirerek ahaliden esir ettiği 12.000 kişinin boynunu Cürcân ırmağının kenarında vurdurmuştur.²¹¹ Daha sonra Emevîlere karşı ayaklanan Yezîd b. Muhelleb b. Ebî Sufra, etrafına 120.000 kişiyi toplamıştır.²¹² Târik b. Ziyâd 92/711'de Endülüs'e 12.000 kişilik ordusuyla gazaya gitmiştir.²¹³

Yezîd'in kızı 'Âtike kendisine mahrem olan 12 halîfenin yanında başörtüsünü (himâr) açabilmektedir.²¹⁴ Kadî Şureyh, Haccâc döneminde istifa ettiğinde 120 yaşında olup bir yıl sonra da vefat etmiştir²¹⁵ ya da vefat ettiğinde 120

→ →
Mücadelesi, İstanbul 1996, s. 46.

²⁰¹ Taberî, *Târih*, III, 226; İbnu'l-'Adîm, V, 2110.

²⁰² Taberî, *Târih*, III, 275; Sehâvî, I, 295; İbnu'l-Cevzî, *Muntazam*, V, 326; İbn Hacer, *İsâbe*, II, 78; Zehebî, *Siyer*, III, 306. Bey'at edenlerin sayısı hakkında farklı rakamlar da zikredilir (Bk. Demircan, *İktidar Mücadelesi*, s. 190).

²⁰³ Zehebî, *Siyer*, III, 322, 323.

²⁰⁴ Taberî, *Târih*, III, 416; İbnu'l-Esîr (2), IV, 7.

²⁰⁵ Makdisî, VI, 21.

²⁰⁶ İbnu'l-Esîr (2), IV, 16.

²⁰⁷ Taberî, *Târih*, III, 547; İbnu'l-Cevzî, *Muntazam*, VI, 149; İbnu'l-Esîr (2), V, 138.

²⁰⁸ Belâzurî, *Fütûh*, s. 319.

²⁰⁹ Taberî, *Târih*, III, 648; Yâkût el-Hamevî, V, 349; Münâvî, *Feyz*, IV, 455.

²¹⁰ Taberî, *Târih*, III, 557; Demircan, Adnan, *Hâricilerin Siyasî Faaliyetleri*, İstanbul 1996, s. 193.

²¹¹ Zehebî, *Siyer*, IV, 505; krs. İbn Tağrıberdî, I, 236.

²¹² Yâkût el-Hamevî, IV, 136.

²¹³ Taberî, *Târih*, IV, 11; İbnu'l-Cevzî, *Muntazam*, VI, 303; İbnu'l-Esîr (2), IV, 264.

²¹⁴ Sözü edilen halîfeler şöyle sayılmıştır: Babası Yezîd, kardeşi Muâviye b. Yezîd, dedesi Muâviye, kocası Abdülmelik b. Mervân, kocasının babası Mervân, oğlu Yezîd b. Abdülmelik, üvey çocukları Velîd, Süleyman ve Hişâm, torunu Velîd b. Yezîd, üvey torunları Yezîd b. Velîd ve İbrahim b. Velîd (İbn Habîb, s. 404-405; el-Hemedânî, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Abdülmelik b. İbrahim (521/1127), *Tekmiletu Târihi't-Taberî*, Thk.: Albert Yusuf Ken'ân, Beyrut 1958, s. 138; İbnu'l-Cevzî, *Muntazam*, V, 322; Yâkût el-Hamevî, I, 152).

²¹⁵ es-Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr (911/1505), *Tabakâtü'l-Huffâz*, *Dipnot devamı* →

yaşındadır.²¹⁶ Kuteybe b. Müslim, Çin hükümdarının kendisinden İslâm'ı anlatacak ve onlar hakkında bilgi verecek bazı adamlarını göndermesini istediğinde 12 kişi göndermiştir.²¹⁷ Halife Velid b. Abdülmelik, Şam Ümeyye Câmîinin yapımında çalıştırılmak üzere Bizans hükümdarından usta göndermesini istemiş; o da 12.000 usta göndermiştir.²¹⁸

İlk Abbasî halifesi Ebu'l-Abbâs'ın 134/751-752'te Mansûr b. Cumhûr ile savaşmak için Hind'e gönderdiği Musa b. Ka'b, 12.000 kişilik ordusuyla Mansûr'la karşılaşarak onu mağlup etmiştir.²¹⁹ Ebû Ca'fer Mansûr'un hazinesinde, son Emevî halifesi Mervân b. Muhammed'in hazinesinden ele geçirilen mallar arasında 12.000 balya (yük) ipek kumaş bulunmaktadır.²²⁰ Ebû Câ'fer Mansûr'un halifeliği döneminde ayaklanan Ali ahfâdından Muhammed Nefsu'z-Zekiyye, Medîne'de 80 adamıyla İsa b. Musa'ya karşı koymuş; adamlarından 12 kişi huzurunda hayatını kaybettikten sonra kendisi de 12 Ramazan 145[762]'te öldürülmüştür.²²¹ Harun Reşid'in ölümünden sonra yerine geçen Emîn'e, kardeşi Me'mûn'un gönderdiği saltanat alameti olan bürde, asa ve mühür 12 günde Bağdat'a ulaşmıştır.²²² 222/837'de ünlü komutan Afşin, Bez şehrini kuşattığında 12 büyük siyah bayrak taşımıştır.²²³ 257/871'de Basra'ya giren Zenciler 12.000 kişiyi katletmişler;²²⁴ 258/872'de meydana gelen vebada birçok insan hayatını kaybetmiş; söylendiğine göre Bağdat'ta bir günde 12.000 kişi ölmüştür.²²⁵ 296/909'da Yusuf b. Ebi's-Sâc, Azerbaycan ve Ermeniyeye bölgesine, merkeze yıllık 120.000 dinar ödemek üzere tayin edilmiştir.²²⁶ 435/1043-1044'te İstanbul'da çıkan bir kargaşa üzerine Rum meliki Konstantin, son 30 yıl içinde şehre yerleşen Müslüman, Hristiyan ve diğer dinlerden olan yabancıların şehri terk etmelerini, aksi takdirde gözlerine mil çekileceğini duyurmuş; bunun üzerine 100.000'den fazla insan şehri terk etmiş; şehirde kendilerine Rumların kefil olduğu 12 kişiden fazla yabancı kalmamıştır.²²⁷ 527/1133'de Halife Müstersîd, Musul'u 12.000 kişilik bir orduyla muhasara etmiştir.²²⁸ Tuğrul Bey'in ölümünden sonra taht kavgasına girişen Alparslan ile Kutalmış arasında meydana gelen savaşta Kutalmış'ın ordusu 90.000, Alparslan'ın ordusu 12.000

→ →

Beyrut 1403, s. 27.

²¹⁶ İbnu'l-Esîr (2), IV, 299.

²¹⁷ Taberî, *Târih*, IV, 31. Aynı kaynaktaki gönderilenlerin sayısının on kişi olduğunun söylendiği de ifade edilmiştir.

²¹⁸ İbn Battûta, Ebû Abdullah Muhammed b. Battûta et-Tancî (770/1368-1369), *İbn Battûta Seyahatnamesi*, Çev.: A. Sait Aykut, İstanbul 2004, I, 135.

²¹⁹ Taberî, *Târih*, IV, 370; İbnu'l-Esîr (2), V, 94.

²²⁰ Hatîbu'l-Bağdâdî, V, 393; Zehebî, *Siyer*, VII, 402.

²²¹ İbnu'l-İmâd, I, 213.

²²² Zehebî, *Siyer*, IX, 335.

²²³ Taberî, *Târih*, V, 223.

²²⁴ ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz (748/1348), *el-İber fî Haberi men Ğaber*, Thk.: Salâhuddîn el-Müneccid, 2. Basım, Kuveyt 1948, II, 19.

²²⁵ Yak'ûbî, II, 510.

²²⁶ Hemedânî, s. 7.

²²⁷ İbnu'l-Esîr (2), VIII, 262.

²²⁸ Zehebî, *Siyer*, XIX, 567-568.

kişiden meydana gelmekteyse de Kutalmış mağlup olmuştur.²²⁹

Endülüs Emevî halifelerinden Abdurrahman b. Muhammed b. Abdullah, bizzat Rum memleketlerine 12 gazve yapmış ve oranın meliklerine Kurtuba'ya bir fersah uzaklıktaki Zehrâ şehrinin inşasında çalıştırılmak üzere 12.000 adam göndermelerini şart koşturmuştur.²³⁰ Zehrâ şehri her gün, her birinin emrinde 12 amelenin çalıştığı 1.000 ustanın çalışmasıyla 12 yılda inşa edilmiştir.²³¹

Mezheplerle ilgili rivayetlerde ya da bazı mezheplerin inanç ve değerleri için 12 sayısı kullanılmıştır. Bu hususta özellikle Şîilerden bahsetmek gerekir. Bir rivayete göre Ehl-i Sünnet dışında kalan, Cebriyye, Kaderiyye, Râfizîler, Hâricîler, Mu'attıla ve Müşebbihe gibi hevâ ehli fırkalar 12 olup bunlar da 72 fırkaya bölünmüştür.²³²

Hem Sünnî, hem de Şîî kaynaklarda imâmların sayısının 12 olacağına dair rivayetler mevcuttur. Bize göre halife ya da imâmların sayısı ile ilgili bazı Sünnî kaynaklarda yer alan rivayetler, Şîî literatürden beslenmiş; ancak çoğu zaman Şîa'nın 12 imâmı, Sünnî kaynaklarda 12 halifeye dönüşmüştür. Şîa'nın en büyük kolu olan Ca'ferîlere göre Hz.Peygamber'den sonra 12 imâm gelmiştir. İmâmların sonuncusu Bağdat'ta bir girdaba girerek kaybolan ve daha sonra tekrar zuhûr edeceğine inanılan Muhammed el-Mehdî el-Muntazar'dır. 12 imâm konusundaki görüşlerinden dolayı Ca'feriye kolunun bir diğer adı da İsnâ 'Aşeriyye'dir.²³³ Bir hadîste, gelecekte hâkim olacak Kureyşli 12 halifeden bahsedilmektedir: “Bu din, hepsi Kureyşli olan 12 halifeye kadar aziz olacaktır.”²³⁴ İbn Kesîr, 12 halifenin Râfizîlerin zannettikleri gibi kendi imâmları olmadığını özellikle vurgulamayı ihmal etmemektedir.²³⁵ Emevî devletini yönetenlerin halife sayılmamasına da hassaten dikkat edilmiştir: Huzeife b. el-Yemân, “Osman'dan sonra Ümeyye oğullarından 12 melik gelecektir.” dedi. Kendisine, “Halife midirler?” diye soruldu; “Hayır meliktirler!” dedi.²³⁶

12 rakamını kullanan fırkalardan birisi, âlem ve imâmet anlayışlarında yedili sistemi benimsedikleri veya süflî-cismanî âlemin işleyiş düzeninin, yedi gezegene

²²⁹ Zehebî, *Siyer*, XVIII, 414.

²³⁰ Zehebî, *Siyer*, VIII, 267.

²³¹ Zehebî, *Siyer*, VIII, 268.

²³² Münâvî, *Tevkîf*, s. 104.

²³³ Bk. Fiğlalı, Ethem Ruhi, “İsnâaşeriyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, XXIII, 142-147. Kohlberg, Etan, İsnâ 'Aşeriyye kavramının ilk kullanışları için bk. “İsnâ-Aşeriyye Teriminin Kullanışları”, Çev.: H. İbrahim Bulut, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 2/1 (2004), s. 95-108 (<http://www.kelam.org/dergi/sayi03/0309buluthib-rahim.pdf>) (05.07.2004).

²³⁴ Müslim, *İmâre* 6-9; Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (275/888), *es-Sünen*, İstanbul 1992, *Mehdî* 1. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (241/855), *el-Müsned*, İstanbul 1992, V, 86, 87, 90, 92, 93-96, 97, 98, 99, 100, 101, 106, 107, 108; Buhârî, *Ahkâm* 51; Müslim, *İmâre* 5; Tirmizî, *Fiten* 46; Şeybânî, III, 128; İbn Abdilberr, *İsti'âb*, II, 656; İbn Kesîr, *Tefsîr*, II, 33; İbn Kesîr, *Bidâye* (2), VI, 194, 198, 248, 249; Suyûtî, *Hasâ'is*, II, 194. 12 halife veya imâm geleceğine dair diğer bazı rivayetler için bk. Ahmed b. Hanbel, *Mesâil*, s. 74; Şeybânî, I, 73, 96; Muhibbu't-Taberî, I, 290, 408; Ebû Nu'aym, IV, 333; İbn Kesîr, *Bidâye* (2), VI, 206; Suyûtî, *Hasâ'is*, II, 196.

²³⁵ İbn Kesîr, *Tefsîr*, II, 33, 34, 302; İbn Kesîr, *Bidâye* (2), I, 153.

²³⁶ İbn Kesîr, *Bidâye* (2), VI, 250.

bağlı olduğuna inandıkları için Seb'iyye (Yediciler) lakabıyla da anılan İsmailîlerdir.²³⁷ İsmailîler, sistemlerinde daha çok yedi rakamını kullansalar da hem 12, hem de yedi ve 12 sayısının toplamından oluşan 19 sayısı üzerinde de durmuşlardır.²³⁸ Dâîlik sistemini kozmik sistemden ilham alarak oluşturan İsmailîler, semavî burçların veya bir yıldaki ayların sayısının 12 olmasından hareketle dünyayı *cezîre* adını verdikleri 12 bölgeye ayırarak bu bölgelerin her birine bir dâî tayin etmişlerdir.²³⁹ İsmailîlere göre çevrimsel (devrî) tarihte, yedi nâtıklık dönemi ve yedi nâtık, her nâtığın 12 nakibi, iki nâtık arasında yedi mütimm (imâm), her imâmın da 12 hücceti vardır.²⁴⁰ Fâtîha sûresinin başındaki besmelede bulunan ve yedi harften oluşan 'bismillah' terkiibi, yedi nâtık delâlet eder. Rahmân ve rahîm kelimelerindeki 12 harf ise alegorik olarak her nâtıkı takip eden 12 nakibi sembolize eder.²⁴¹ Yukarıda değinildiği gibi İsmailî dâîlerin misyonerlik yaptıkları bölgelerin sayısı 12'dir. 12 semavî burç vardır. Keza, bir yılda 12 ay vardır. Bunlardan altısı erkek, altısı dişidir. Gündüz 12, gece 12 saattir. Her dâînin bir aydaki gün sayısı kadar yani 30 öğrencisi, bu öğrencilerin her birinin bir gündeki toplam saat sayısına tekabül eden 24 müstecibi vardır. İsmailî davet hiyerarşisindeki şahsiyetler ve değerli madenler de 12'dir. Yedi sayısı üç ile dört sayısının toplamıdır. 12 sayısı da bu iki sayının çarpımına eşittir.²⁴² İmâmîların ahkâmı (hüküm sürdükleri devreler) yedili, nakiblerin ise on ikili sisteme göre işler. Masum imâmîların Allah'ın emirlerini ikâme etme konusunda ihtiyaç duydukları yardımcılarının sayısı 12'yi geçmez. Ayrıca, nebiler de bu sayı ile gönderilmiştir. Örneğin, tıpkı senenin 12 ay olması gibi, Hz.Musa 12 nakib, Hz.İsa 12 havari, Hz.Muhammed de 12 arkadaş edinmiştir. Diğer bütün nebiler de tebliğ vazifesini ifa sürecinde kendilerine 12 nakib seçmişlerdir.²⁴³

Bektaşîler, 12 dilimli kızıl bir başlık giyerler; ayrıca bellerine Hacı Bektaş taşı denenen onikigen bir akik taşı takarlardı.²⁴⁴

Hâricî fırkalarından Hamza eş-Şârî'nin taraftarları olan Hamziyye mensupları, Kirmân'da boğularak ölen Hamza'nın 120 yıl sonra geri döneceğine inanırlar.²⁴⁵

Teşvik, sakındırma ve övgü amacıyla 12 rakamının kullanıldığı rivayetler mevcuttur: "Resûlullah (s) namaz kılarken, nefes nefese kalmış bir adam gelerek, *"Allahu ekber, Elhamdü lillâhi hamden kesîran tayyiben mübâreken fîhi. (Allah büyüktür, çok temiz ve mübârek hamdler Allah'adır!)"* dedi. Resûlullah

²³⁷ Bk. Öztürk, Mustafa, *Kur'an ve Aşırı Yorum: Tefsirde Bâtınlık ve Bâtını Te'vil Geleneği*, Ankara 2003, s. 406.

²³⁸ Bk. Öztürk, s. 409.

²³⁹ Öztürk, s. 99.

²⁴⁰ Öztürk, s. 406.

²⁴¹ Öztürk, s. 407.

²⁴² Öztürk, s. 408.

²⁴³ Öztürk, s. 408-409.

²⁴⁴ Schimmel, s. 224.

²⁴⁵ Makdisî, V, 138.

(s) namazı bitirince, “Biraz önceki sözleri hanginiz söyledi? Fena bir şey söylemedi.” diye sordu. Adam, “Ben söyledim, ey Allah’ın Resûlü! (Namaza yetişmek için koştururken) nefes nefese kaldım; ben de bu sözleri söyledim.” dedi. Resûlullah (s), “12 melek gördüm. Her biri, bu kelimeleri (Allah’ın huzuruna) yükseltmek için koşturuyordu.” buyurdu.²⁴⁶

Cennette bir ev sahibi olmak için kılınması gereken nâfile namazların rekat sayısı 12’dir: “Resûlullah (s), “Kim sünnetten 12 rekata devam ederse Allah ona cennette bir ev bina eder: Bu 12 rekatin, dördü öğleden önce, ikisi öğleden sonra, ikisi akşamdan sonra, ikisi yatsıdan sonra, ikisi de sabahdan öncedir.”²⁴⁷ buyurmaktadır. Başka nâfile namazlara teşvikte de 12 rakamı kullanılmıştır: Hz.Peygamber, “Kim kuşluk namazını 12 rekat kılsa Allah Teâla, cennette onun için altından bir köşk bina eder.”²⁴⁸ buyurmaktadır.

Bir hadîste, “Cuma günü 12 saattir. Onda öyle bir saat vardır ki o saatte Allah’tan bir şey isteyip de istediği verilmeyen hiçbir Müslüman yoktur! Onu ikindiden sonraki son saatte arayın.”²⁴⁹ buyurulmaktadır. Bir hadîste ise şöyle denmektedir: “Allah (c.c.) her gün 60’ı tavâf yapanlara, 40’ı namaz kılanlara ve 20’si Kâbe’ye bakanlara olmak üzere 120 rahmet indirir.”²⁵⁰

Müezzinleri sevindirecek bir hadîsimiz de mevcuttur; çünkü 12 yıl müezzinlik yapan kişi cenneti hak etmiştir: Bir hadîste Hz.Peygamber, “Kim 12 yıl müezzinlik yaparsa ona cennet vacip olur. Ona, okuduğu her ezan için 60, her bir ikâmeti için 30 hasene yazılır.”²⁵¹ buyurmaktadır.

Selmân-ı Fârisî’den nakledilen bir hadîste, “Kim bir yolculukta 12 adama hizmet ederse, günahlarından kurtularak annesinden doğduğu günkü gibi

²⁴⁶ Ebû Dâvûd, *Salâ* 118; ayrıca bk. Müslim, *Mesâcid* 149; Nesâî, *İftitâh* 19; Ahmed b. Hanbel, *Mesâil*, s. 470. İbnu Ömer şöyle bir olay anlatıyor: “Resûlullah (s) ile birlikte namaz kılarken, cemaatten biri, “Allahı ekber kebira, ve’l-hamdü lillâhi kesira, subhânallâhi bûkraten ve asîla (Allah, büyüktür, Allah’a çok hamdederiz; sabah akşam Allah’ı tesbih ederiz!)” dedi. Resûlullah (s), “Bu sözleri kim söyledi?” diye sordu. Sözleri söyleyen adam, “Ben, ey Allah’ın Resûlü!” dedi. Resûlullah (s), “O sözler hoşuma gitti. Sema kapıları o sözler için açıldı.” buyurdu. Nesâî, bir rivayette, “12 meleğin, bu sözleri (Allah katına yükseltmek için) koştuklarını gördüm.” şeklinde bir ziyade nakletmiştir (Nesâî, *İftitâh* 8). Benzer bir rivayette, Hz.Peygamber’in arkasında namaz kılarak hapsiran bir adamın söylediği sözleri Hz.Peygamber 12 meleğin bu sözlerin sevabını daha önce yazmak için yarışıklarını söylemektedir (Şeybânî, I, 252).

²⁴⁷ Tirmizî, *Salâ* 189; Nesâî, *Kıyâmu’l-Leyl* 66; ayrıca bk. İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni (273/886), *es-Sünen*, İstanbul 1992, *İkâme* 100. Başka rivayette Resûlullah (s) “Kim her gün farzlar dışında 12 rekat (nâfile) kılsa Allah onun için cennette bir ev inşa eder.” buyurur (Müslim, *Salâtu’l-Müsafirîn* 103; Ebu Dâvûd, *Tatavvû’* 1; ayrıca bk. Tirmizî, *Salâ* 189; Nesâî, *Kıyâmu’l-Leyl* 66).

²⁴⁸ Tirmizî, *Vitr* 15.

²⁴⁹ İbn Kayyım, I, 391.

²⁵⁰ İbn ‘Adî, Ebû Muhammed Abdullah b. ‘Adî b. Abdullah b. Muhammed el-Cürcânî (365/976), *el-Kâmil fi Du‘afâ’i’r-Ricâl*, Thk.: Yahya Muhtâr Ğazâvî, Beyrut 1409/1988, VI, 278.

²⁵¹ el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn (458/1066), *Şu‘abu’l-İmân*, Thk.: Muhammed es-Sa’îd Besyûnî Zeğlûl, Beyrut 1410, III, 119; İbnu’l-Cevzî, Ebu’l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (597/1200), *el-İlelu’l-Mütenâhiye fi’l-Ehâdisi’l-Vâhiye*, Thk.: Halîl el-Mîs, Beyrut 1403, I, 396; ez-Zehabî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1348), *Mizânu’l-İtidâl fi Nakdi’r-Ricâl*, Thk.: Ali Muhammed Mu’avvid, ‘Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Beyrut 1995, IV, 126.

olur.”²⁵² buyurulmaktadır. Resûlullah (s)’ın, “Arkadaşların hayırlısı dört kişidir. Askerî birliğin hayırlısı 400 kişiliktir. Ordunun hayırlısı 4.000 kişidir. 12.000 kişi, sayıca az diye mağlup edilemez.” dediği rivayet edilir.²⁵³ Bu hadîse istinâden bazı fakîhler, sayıları 12 olan Müslümanların kendilerinden üç kat fazla olan düşmandan kaçmalarının câiz olmadığını söylemişlerdir.²⁵⁴

Kişileri yüceltmek ve onları övmek amacıyla da sayımız zaman zaman kullanılmıştır. Mesela evliyadan olduğu hassaten ifade edilen Ebû Bekr Muhammed b. Ali el-Kettânî’nin (322/934 veya 328/940), tavafta 12.000 hatim indirdiği söylenir.²⁵⁵

Şehirlerin fazileti ve yapısıyla ilgili rivayetlerde de 12 rakamının kullanıldığını görüyoruz: Mesela Hz.Nuh’un torunları tarafından Fırat ile Serât arasında inşa edilen Bâbil şehri 12x12 fersahlık bir alana kurulmuştur.²⁵⁶ Daha ilginç nakillere de rastlanmaktadır: Rey’e iki fersah mesafedeki Süd köyünün bilinen bahçelerinin anahtarları 12.000’dir. Bu köyde her gün 120 koyun ve 12 inekle öküz kesilirdi.²⁵⁷ el-Mansûra da denen Hârezm’de 12.000 mescid olduğu söylenir. Şehirde 12.000 sokak bulunmakta olup her sokakta bir mescid, ayrıca şehirde 1.200 hamam bulunmaktadır.²⁵⁸

Tarsus şehrinin fazileti hakkında nakledilen uydurma bir hadîste Enes b. Mâlik’e şöyle dedirtilmektedir: “Hz.Peygamber, bir gün yanımıza göz yaşları sakalının üstünden akar halde geldi. Ona, “Analarımız babalarımız sana feda olsun ey Allah’ın Resûlü! Kendilerini hatırladığın için bu kadar duygusallaştığın kardeşlerimiz kim?” diye sorduk. Hz.Peygamber şöyle buyurdu: “Seyhan ile Ceyhan’ın gerisinde kurulmuş olan bir şehirde bulunan ümmetimden bir topluluk. Kim o zamana yetişirse o şehirden nasibini alsın. Onların şehidleri Bedir şehidlerine denktir. Nefsim elinde olana yemin olsun ki Allah kıyamet günü bu şehirden, Cennete sorgusuz girecek 170.000 şehid diriltecek. Allah (c.), bu şehrin ahalisine her gün 70 defa bakar. Her bakışında onların üzerine iyiliğinden ve merhametinden saçar. Bu şehre annenin çocuğuna gösterdiği ilgiden daha fazla iyilikle muamele eder. Allah, bu şehrin ahalisine her gün doğumunda ve gün batımında mağfiret eder. Âhir zamana kadar hak üzere olacaklar ve hak onlarla beraber olacak. Onlardan bir grup Deccâl’la savaşıacak. Allah bu şehirden, her zümresinde 100.000 şehid olan 12.000 zümre haşredecek; her şehid, ailesi ve komşuları hariç 100.000 kişiye şefaath edecek. Bu şehrin adı Arapça’da Tarsûs, Tevrat’ta Ebsûs, İncil’de ise Ersus’tur. Beytu’l-Makdis tahrip edildiği zaman Allah’tan yardım dileyen şehir odur. Arşın etrafında açık iki kapısı vardır. Ümmetimden o şehre giren kişinin geçmiş günahları affedilir ve ona yeni bir günah yazılmaz. Ümmetimden o şehirden haşrolunana

²⁵² Hâris b. Üsâme (Zevâ’idu’l-Heysemî), II, 651.

²⁵³ Ebu Dâvûd, *Cihâd* 81; Tirmizî, *Siyer* 7; Ibnu Mâce, *Cihâd* 25.

²⁵⁴ Süheylî, III, 125.

²⁵⁵ Zehebî, *Siyer*, XIV, 535.

²⁵⁶ İbn Sa’d, I, 42; Taberî, *Târih*, I, 125.

²⁵⁷ Yâkût el-Hamevî, III, 197.

²⁵⁸ es-Sübki, Ebû Nasr Abdülvehâb b. Ali b. Abdülkâfi (771/1370), *Tabakâtu’s-Şafi’iyye el-Kübrâ*, Thk.: Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Cize 1992, VII, 290.

ne mutlu! Ona ne mutlu!"²⁵⁹

Buraya kadar üzerinde durduğumuz rivayetler göstermektedir ki bazı rakamlar, kültürel ve dinî sebeplerle ya da pratik kullanım tercihlerinden dolayı insanların aklında daha çok iz bırakmış; bu sebeple İslâm kültüründe bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde daha çok kullanılmıştır.

12 sayısının, Yahudilerin ve Hristiyanların kutsal metinlerinde yer aldığı, İslâm kültüründe de birçok olayla bağlantılı olarak kullanıldığı müşahade edilmektedir. İslâm kültüründe 12 rakamının değer görmesinin önemli nedenlerinden biri, Hristiyanlık ve Yahudilik kültüründe bu sayıya atfedilen değerle ilişkili olmalıdır. Yahudi tarihiyle de ilgili olan, Kurân'da yer alan bazı kıssalarda bu sayının yer alması, söz konusu etkileşimi artıran bir etken olarak görülmektedir. Sayımızın Kurân'da yer alması, İslâm döneminde meydana gelen bazı olaylarda bilinçli olarak bu rakamın seçilmesine veya olayların anlatımında tercih edilmesine neden olmuştur. 12 sayısının insanların zihninde yer alarak rivayetlere yansımada, günlük hayatta ve alışverişte sağladığı kolaylıklar nedeniyle kullanılması da hatırlatılması gereken bir etkidir. Ayrıca akılda kalması kolay olduğu için bazı tarihlerin ve sayısal verilerin 12 rakamıyla ifade edilmiş olması muhtemeldir. Rivayetlerde çoğu zaman başka rakamların verilmiş olması, zikredilen tarihin ve sayısal verinin kesin olarak bilinmediğini, belki de çoğu zaman, bu rakamın yukarıda zikrettiğimiz etkenler nedeniyle tercih edildiğini söylememiz hususunda bizi cesaretlendirmektedir. Bazı hâdiselerle alakalı olarak zikredilen rakamların kesin bilgiye değil, râvîlerin tahminlerine dayandığı hatırlanırsa, bu rakamların belirlenmesinde insanların zihinlerinde yer eden sayıların önemli olduğu anlaşılır.

Rivayetlerin bir kısmında 12 sayısının, yaklaşık rakam kastedilerek kullanıldığı tahmin edilebilir. Birçok savaşla ilgili rivayetlerde asker sayısının ya da savaşlarda ölenlerin sayılarının bilinmesi nerdeyse imkânsız iken bu rakamın kullanıldığını görüyoruz. Öte yandan 12 sayısının çeşitli siyasî ve dinî mücadelelerde ve bazı şehirlerin faziletine dair rivayetlerde yer alması, bazen kutsama ve dinî değer atfetme amacıyla kullanıldığını söylememize imkân vermektedir.

Biraz düşünüldüğünde zikrettiğimiz rivayetlerin çoğunda verilen sayısal bilgilerin doğru olmadığı anlaşılabildiği için bunlar üzerinde tek tek durmayı gereksiz görüyoruz.

Netice olarak kaynaklarımızda yer alan sayısal verileri kullanırken bazı rakamlara karşı ihtiyatlı olmamız, nakledilen tarihleri ve sayısal verileri başka açılardan gözden geçirdikten sonra ya da ihtiyat kaydıyla kullanmamız gerekir.

²⁵⁹ İbnu'l-'Adîm, I, 199-200. Benzer sözler, Vehb b. Münebbih'e atfen nakledilmektedir (İbnu'l-'Adîm, I, 200-201).